

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ VE SONRASINDA ALMANLARDA TÜRK İMGESİ

Nejdet KELEŞ*

Özet

Bu çalışmada karşılaştırmalı edebiyat yönteminin imge alt dalıyla Almanların (Avusturya ve Prusya-Almanya) I. Dünya Savaşı öncesi ve sonrası Türkler hakkında değişen ve sabit kalan imgeleri ortaya konulacaktır. Almanlarda Birinci Dünya Savaşı öncesi Türkler için düşman, barbar, vahşi, inançsız, şehvetperest, düşün sistematiği olmayan gibi imgeler hâkimdir. Savaş arifesinde ve esnasında (1879-1918) bu imgeler tamamen siyasi zorlama yorumlar ve propaganda amacıyla üstten gelen bir dayatmayla olumluya dönüştürülür. Alman saray ve hükümet çevrelerinin siyasi açıklamaları, basın, gezi-anı yayınları ve kartpostallar vs. ile bu olumlu Türk imgesi halka sirayet ettirilmeye başlanır. Savaş esnasında Türkler ve Türk askeri yakından tanınarak tecrübe ile yeni doğal olumlu imgeler de ortaya konur. Savaş kaybedilmeye başlanınca ve sonrasında tekrar savaş öncesi çoğu olumsuz Türk imgesine geri dönülür.

Anahtar Kelimeler: *İmge, Türk, Alman.*

TURKISH IMAGE IN GERMANS BEFORE AND AFTER WORLD WAR I

Abstract

In this study through the subfield of image of the comparative literary studies, altering and stable images of Turkish people for Germans (Austria and Prussia- Germany) before and after the World War I will be elucidated. Before the World War I the general idea about Turkish people is that Turks are *barbar, savage, infidel and lustful, not based on any systematic idea*. On the eve and during the World War I, these images were transformed into positive through the political compulsions and interpretations in the aim of political propaganda. Through political declarations of German palace and cabinet, press, trip-memoir publications and postcards, this positive Turkish image is started to be conveyed to the public. During the war, to recognize the Turks and Turkish soldiers closely; new, natural and positive images are produced. When the war started to be lost and in the post war period, Turkish image was turned into to the old days with much negative conception that had been dominant before the war.

Key Words: *Image, Turk, German.*

1. GİRİŞ

Karşılaştırmalı edebiyat biliminin bir alt dalı olan imgebilimde imge, bir ulusun başka ulusların milli özellikleri, şahıs tipleri, giyim, folklor, din, adet, töre, genel kültür ve edebiyatları hakkında edindiği, zihninde tasarladığı doğru veya yanlış her tür intiba ve düşüncelerdir. Aydın'ın tarifıyla imge, "bir ulusun başka ulusların edebiyatları hakkında edindiği doğru veya yanlış düşünce"leridir (2008: 72). Filoloji alanı içinde kültür ve bölge-

coğrafya bilgisi de işlendiğinden imge bilimin kültür bilimi, tarih ve sosyoloji gibi bilim dallarının ilgisine daha çok girdiği sanılmasına rağmen aynı zamanda edebiyat biliminin de ilgisi ve alanındadır. Dolayısıyla imgebilim çalışmalarıyla edebiyat biliminin kuramsal bir yöntemi olan "komparatistik çalışmalarının alanına girilmiş olur" (Aytaç, 2013 : 102).

İmge çalışmalarında benzerlik, zıtlık, kültürel yayılma (difüzyon) veya etkilene araştırılmaları yapılır. Sosyal-psikolojide açıklandığı üzere

* Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi. Fen Edebiyat Fakültesi. Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü. Denizli.
e-posta: nkeles@pau.edu.tr

imgede önce karşıda olan biriyle edinilen tecrübelerden bir stereotip oluşur sonra da bu tüm bir halk veya grup için bir prototip olarak alınır. Bu stereotipi kafasında oluşturan bireyin veya toplumun kendi ön yargısını değiştirebilecek farklı durumlar ise kasıtlı veya kasıtsız olarak gözardı edilir. Reichmann, Alman askerlerinin kendi ülkelerindeki “bildik tanıdık durumları yabancı bir ülkede uzaktaki vatanın reel gerçekleriyle idealize edip değişmez bir Türk otosterotipi oluşturduklarını düşünür. Alman subay ve erleri daha önceden mevcut çoğu ispatlanmamış ön yargılardan ve kendi ideal imgelerinden Türkler hakkında bir değerler ölçüsü oluşturup hiç sorunsuz bunu arkadaşlarıyla paylaşabilir. Dolayısıyla bu imge Almanlar arasında yayılır (Reichmann, 2009: 239). Bu çalışmada da karşılaştırmalı bilim yöntemiyle önce Almanların (Avusturya ve Prusya-Almanya) Anadolu’nun fethinden itibaren Türkler hakkında devam eden, sonra da I. Dünya Savaşı arifesinde, esnasında ve sonrasında (1879-2015) bu imgelerin değişmeye uğraması ve biraz siyasi zorlama, propaganda biraz da Türkleri yakından tanıyarak, tecrübe ile edilen yeni olumlu imgeler ile yine genelde eskinin devamı olanlar ortaya konacaktır.

2. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ TÜRK-ALMAN İLİŞKİLERİ VE ALMANLARDA TÜRK İMGESİ

1071 itibariyle kesif Anadolu fethine başlayan Türkler, Batı için “Doğu bilimini (Şarkiyatçılık)/Türk sorunu”nu (oryantalizmi) başlatır. Ancak “Hristiyan Batı’nın İslam ile ilk mücadelesi ve araya mesafe koyması Avrupa’nın kurucusu olarak övülen Karolenj Kralı Büyük Karl (748-814) ile başlar” (Tomenendal, 2008: 20). Müslüman Türkler 1354 Gelibolu, 1362 Edirne, 1364’te de Sırbistan’ı alarak Avrupa’da hızla ilerler. 1453 İstanbul’un fethi tamamı Hristiyan olan Avrupa uluslarında hem Türk hem İslam düşmanlığında zirve yaptırır. Bu iki kavram; Türk ve İslam, onlar için hem irki hem kültürel düşman imge olarak artık iç içe geçer. Bu dönemde Almanlar Kutsal Roma Germen İmparatorluğu hâkimi olarak Avrupa’daki en büyük güçtür. Tüm Avrupa Papa’yla beraber Türklerle ve İslam’a karşı Haçlı Seferlerine girişirler. 1095’de Papa II. Urban, Clermont Konsili’nde Türklerin Doğu (Bizans) Hristiyanlarını yendiği, kutsal yerlere el sürdüğü, Tanrı’nın düşmanlarını yenmek

için yardıma gitmeleri gerektiğini deklare eder (Dellal, 2002: 52). Bu dinsel ivmeyle 1096-1270 yılları arasında yapılan sekiz büyük Haçlı Seferi’ne Almanlar II. Konrad (2. Haçlı Seferi), I. Friedrich Barbarossa (3. Haçlı Seferi’nde Gökso Irmağı’nda boğularak ölür), VI. Heinrich (4. Haçlı Seferi) ve II. Friedrich (6. Haçlı Seferi) ile katılırlar. 1450-1460’lı yıllarda Westfalen Alman Prensligi’nde Papa V. Nikolaus “Türk tehlikesi”ne (Türkengefahr) karşı uyandırmak için Haçlı vaizleri gönderir (Schreiber, 1938: 75).

Dellal’ın çalışmasında 13, 14 ve 15. asırların Türk imgesi Orta Çağ dinsel görüşüyle “inançsız, ahlaksız, kanlı, putperest Müslümanlar-Türkler; şeytanın çocukları, Muhammed ve Apollo sayesinde şeytanın yalanlarını sayan güçsüz tanrıları olanlar”, Hristiyanları ise “namuslu, ahlaklı ve insancılar” olarak öne çıkar (2002: 51-53). Niğbolu’da Türklere esir olan Hans Schittberger (14. asır) ve Macaristanlı Alman esir Georg da (15. asır, Anadolu’da 20 yıl esarette kalır) bizzat o dönemde “Türkiye ve Türk” diyerek yaşadığı gezi ve anılarını yayınladılar. Burada başka dinlerden olanlara aslında zulüm ve katliam yapılmadığını, Türklerin zaten vergi ve din yaymak için Hristiyanlara fırsat tanıyıp ve hoşgörü gösterdikleri yazılır. Georg anılarında Türklerin ‘temiz, sade ve düzenli orduları’ olduğundan bahseder ancak Türk esir pazarlarındaki vahim durumu da anlatır: Kadın veya erkek çıplak esir satmalar, cinsel birleştirmeler vs. (Dellal, 2002: 60-81). 1396’da Niğbolu savaşına katılan Conrad Kyeser’in kaleme aldığı “Bellifortis (Savaşta Güçlü Olma: Kampfstarke)” başlıklı Türk askeri “savaş tekniği özel yayınları” da Türklerin savaşta üstünlüğünden ders çıkarma amacıyla yazılır. Buradaki Türk imgesi “teknik bakımdan gelişmiş savaş araç ve gereçlerini elinde bulunduran” olarak geçer (Dellal, 2002: 83-89). “Fastnachspiel” adlı Paskalya/Kıyam Yortusu (Diriliş Günü) oruç gecelerinde oynanan piyesler Almanya’da Orta Çağ boyunca önemli olup burada genelde Türkler de anlatılır. Dellal, 1170 yılında Regensburg’lu rahip Konrad tarafından yazılan “Rolands Destanı”nda (Rolandslied) Müslümanlar putlara tapan, ahlaksız ve Hristiyan ülkelerini yağmalayanlar imgesiyle sunulur (2002: 52). Bu gelenekle Hans Rosenplüt’ün 1456’da yazdığı “Des Turken Vastnachtspiel” adlı eserinde Türk sultanı önce ülkesinde örnek yönetimi olan, can ve mal

güvenliğini sağlayan adil bir kişidir. Hristiyan ülkelerinde ise “soygun ve hırsızlık” olduğu anlatılır. Ancak “ilk siyasal içerikli oyun” olan bu piyeste bu olumlu Türk imgesi hemen terse döner ve Türkler ve sultanları “dinsiz, kibirli, kilise yıkan, Hristiyanlığı bitirmek isteyen, İstanbul’da suçsuz Hristiyanları ve papazları öldüren, kadın ve kızları kirletenler” olarak anlatılır (Dellal, 2002: 91-99). 16. asırdaki Türk imgesi de farklı değildir: *Türk savaşları, - seferleri, korkusu, sadakası, yardımı, sıkıntısı, çıkmazı, çanları, vaizi, ibadeti, kitapçığı, yıllığı, himayesi, şarkısı ve Türk söylevi* ana başlıklardır (Dellal, 2002: 103). 17. asırlarda da bu söylem yazılar “New Zeitungen” adlı gazetelerde devam eder. 16. asır “Osmanlılara-Türklere ilişkin günlük yazın”da (Türkenpublizistik) “düşman Türk” (Dellal, 2002: 55) imgesi hızla yayılır. 1450’de matbaanın bulunmasıyla Alman halkı arasındaki bu olumsuz imgeler yaygınlık kazanır (Dellal, 2002: 107-111). 1480’den 17. asra dek devam eden “Yeni Haberler (Newe Zeitungen)” adlı gazetede bazen Türk savaşlarından bazıları tarafsız olarak verilir. Örneğin Lesbos (Midilli) adasının Venedik-Fransız birliklerinin Türklerden geri alınması savaşı nesnel olarak anlatılır. Ancak yorumda Türklerden bir toprak parçası alınması “bu bir başlangıç olmalı” ümidiyle verilir. 1512’deki bir Newe Zeitung haberine göre Türkler “sadakatsiz, ahlaksız ve yalancıdır, Hristiyanlığın düşmanlarıdır” (Dellal, 2002: 113-135).

1453’den beri son hızını alan Türk akınlarına paralel gelişen düşmanlık ve kıskançlık 1522 Rodos başarısından sonra hınca kapılan Almanca konuşan toplulukların köpeklerinin adını “Türkenhund” (köpek Türk), “Bluthund” (kan köpeği) vs. koymalarına kadar varır. Dellal’ın tespitine göre Alman “Newe Zeitung” gazetesinde 24 Eylül Rodos saldırısında bulunan Türk savaşçıları için “Türk köpekleri” denir (Dellal, 2002: 11). Bu hakaret tarzı 19. asra kadar devam etmektedir; örneğin edebiyatta; Theodor Storm’un (1817-1888) Aquis Submersus adlı romanında bir arazi lordu olan Junker Kurt’un saldırgan iki köpeği novel kahramanlarından Papaz Johannes’e saldırınca sahibi onları “Tartar! Türk!” adlarıyla geri çağırır (Storm, 1987, C. II: 393). Edebiyat yapıtlarında bile köpek adının Türklere verilmesi Batı/alman kültüründeki negatif Türk imgesiyle, batıl halk inancı olan köpeğin ve Türk’ün uğursuz/şeytan gibi görülmesiyle ilişkilidir. Alman halk

batıl inançlarına göre sağa sola koşan köpek kavga getirir, ot yese kötü hava olur, uluması, havlaması bela ve ölüm habercisidir, gözünden yaş gelse kötü ruhları görmüştür, başını aniden yukarı dikse yangın olur, ekmek yese hasta iyileşir, yemese ölür (Hiller, 1993: Köpek (Hund) maddesi). “Köpek” ve “despot Türk” imajı halk edebiyatına da yansır ve binlerce kin ve düşmanlık dolu halk ezgileri oluşur. Alman kültür havzasında Türk imgesi evvela tüm Hristiyanlığı tehdit eden bir dinî düşman olarak belirginleşir. 16. asırdan kalma bir Alman türküsünde şunlar söylenir:

“Türk geldi yine sınırlara/Dinle ki neler etti,/Bizleri kadın erkek evlerimizden atıp, Herkes biliyor ki,/Korkunç ama,/Küçük büyük herkesi kesti!” (Özyurt, 1972: 22)

Bu kültürel imgeler devam ederken Türklerle (Osmanlı İmparatorluğu) Almanya arasında ilk siyasi ve diplomatik temaslar 1532’de Alman elçisinin İstanbul’a gönderilmesiyle başlar (Dellal, 2002: 5). Ancak Türk tehlikesi sadece halk türkülerine kadar sirayet ettiği gibi, üst düzey saray, din ve politik çevrelerde de yine canlılığını korur. Protestanlığın kurucusu Luther İncil’deki mevcut “üç kesik boynuzdan” Afrika, Asya ve Yunanistan’ı kehanet ettiğinden Almanya için Türkleri tehlike görmez. Bununla beraber Luther, Türklerin “normal” bir düşman değil, daha çok kendilerine Tanrı tarafından ceza için gönderilmiş bir kavim olduklarına inanır:

‘Çünkü Türk senin iyi zamanında ne olduğunu ve nasıl nankör olduğunu, Tanrıya karşı nasıl kötü biri olduğunu, kullarını ve neslini nasıl yoldan çıkardığını, ihmal ettiğini ve kullandığını öğreten adamdır. [...] O sana Tanrı’nın güçlü bir kamçısıdır ki, onunla [...] ayılacak ve uyanacaksın’ (Lind’den, 1940: 57).

Türkler bu tür din içerikli düşman imgeleri yanında her şeyden önce aslında bir de Batı’nın politik düşmanı olarak görülür. Luther’in makalelerinden üçünün başlığı bile bu konuda bize bir fikir vermektedir: 1-“Türklere Karşı Savaşlar Hakkında” - “Vom Kriege widder die Türcken” (1528, Luther, 1909: 107-148), 2- “Türklere Karşı Ordu Vaazları” - “Eine Heerpredigt widder den Türcken” (1531, Luther, 1909: 149-197), 3- “Türklere Karşı

Duaya Çağrı” - “Vermahnung zum Gebet wider die Türken” (1541) (Luther, 1936: 5). Luther bu makalelerinde Rodos’un fethinden “Konstantinopel”in alınmasına, buradan adım adım tarihler vererek Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan, Romanya, Macaristan ve Polonya’nın bir kısmının Türkler tarafından işgaline dek anlatır ve bunu İncil ve Hristiyan literatürüne göre yorumlar. “Antichrist” kabul edilen Türk’ün tehlikesi ona göre Almanlara da yakındır: “Türkler gittikçe yaklaşıyor” (Luther, 1909: 107) der. Amaç Almanları “inançsız Türkler”e (Luther, 1909: 107) karşı uyarmaktır, çareyse Almanların daha dindar olmalarıdır: “Sevgili Alman halkıma karşı merhametimin var ve inançlarımıza karşı olduklarını duymaktayım. İsrail halkının peygamberlerini uzun süre aşağıladığından sonra ne öğüt ne de yardım geldiği gibi bize de, *Türkler hakkında yazdığım gibi, böyle büyük bir felaketin uğrayacağına* kimse inanmamaktadır” (Luther, 1909: 160). Siyasi alanda ise profesyonel uydurma belgelerle Batı’yı Türkler aleyhine manipüle eden mektup ve haberler yayılır. Bunlardan bir mektup örneği 1448 tarihli Kosova (Hunyady) Savaşı sonrası ortaya çıkar; “Hristiyan cesetleri Irene sırtlarında sere serpe, al kanlara boyanmışlar, inançsızların [Türkler kastediliyor, N.K.] cesetleri Irene (tepesinin) bu tarafında siyah kanlar içinde” (Pfeiler, 1956: 15). Alman Batıl inançlarına göre “siyah şeytanın rengidir” (Hiller 1993: 200). 16. asırda (Piskopos/Bişof Fabri) tarafından kullanılan bir ayin kitabıysa şöyle; “Gök altında Türklerden daha fena, vahşi ve küstah bir şeytan yok. Bunlar yaş ve cinsiyet ayırt etmezler ve gençleri de yaşlıları da merhamet etmeden doğrarlar ve annelerin karnından olmamış meyveleri *çekip alarak parçalarlar*” (Knappe, 1949: 22).

Almanya’da 16. asırdan beri “Türckenbüchlein” adlı halk kitapları yayınlanır. Örneğin, bu türden bir kitapta 1529, Geisberg Nr. 1243 Erhard Schoen’in bir gravürü “Türk vahşilikleri” başlığıyla sunulur. Burada Türk askerleri, çocukları “kılıçtan geçirip, parçalarlar” (Kaufmann, 2008: 91). Yine 1532 tarihli bir Erhard Schoen gravürü “Türk köle pazarı” diye çıplak Hristiyan esirlerini yansıtır. Bu kitapta bu tür resim ve çizgilerden onlarca vardır (Kaufmann, 2008: 85). Burada yine 17. asır ortalarında bakıra işlenmiş bir minyatür kiliseyi temsil eden bir gemide (Hz.) İsa, (Hz.) Musa, peygamberler, azizler ve papazlar vardır.

Denizde ise kilise düşmanları at üstünde Romalı Nero, Claudius, Domitian, Ebion, Kerintos, (Hz.) Muhammed, Arius, Nestorius, Pelagius, Türkler ve bir ejderha üzerinde Firavun, kurtuluşu sembolize eden Hristiyanlık gemisine çıkmak yani kurtuluşa ermek için gemiye doğru yüzerler. Bunlar kafirlik öğretilerini temsil ederler (Kaufmann, 2008: 83). Georg von Ungarns’ın bir Türk halk kitabında (Nr. 1359) “Şeytan Türk’e tapanlar” (Kaufmann, 2008: 96) resmedilir. Basel’de yayınlanan 1516’da Sebastian Brandt’ın “Methodius primum ...” adlı bir halk kitabında ise tahta bir oyma gravürde 7 başlı ejderha, İstanbul fethi öncesi 7 Türk padişahını temsil eder (Kaufmann, 2008: 106). Spohn’a göre de genelde dinsel kaynaklarda Roma Kilisesi’nin de teşviikiyle Batılı okuyucular 15-17. asır arası Türkleri İsrail’in 10. kolu olmaktan, İsmail’in soyundan olan Kırmızı Yahudilerden gelmeye kadar betimler: “Tatar dediğimiz İskitler Türklerdir” açıklamalarından, Türklerin Avrupalıların (Yunanlıların) sembolik kadim düşmanları olan Troyalıların veya Herkül’ün oğulları olmasına kadar götürülür. Böylece “Türkler çok farklı etimolojik kökenlere dayandırılır. Herodot’un ‘Yürken’ dediği İskitler 15-16. asırda ‘Türken’; Türklerle çevrilerek 1480’den itibaren Türkler Almanya’da ülke çapında vahşilik ve barbarlıkla imgelenir” (Spohn, 1993: 15-18). Spohn bu anlamda Alman dinsel kaynaklarında da (Luther’in çağdaşı Papaz Heidenreich tarafından) Türk adının “Torquere veya torture; eza cefa veren, geldiği yerdeki Hristiyanları işkenceyle zorla Müslüman yapan” bir imgeyle özdeşleştirildiğini aktarır (Spohn, 1993: 16).

Türkler I. Viyana Kuşatması (1530) sonrası Sultan Süleyman sekinde Almanya’ya Köszeg kalesine 1532’de bir sefer daha yapar. Denizde de Mora yarımadası açıklarında Andrea Dorya filosuyla çatışılır. Sonuçta 1533’de Alman İmparatoru I. Ferdinand ile bir barış antlaşması yapılır (Dellal, 2002: 48). Ancak “Türk tehditi” 1683 II. Viyana kuşatmasıyla zirveye ulaşır. Burada Türklerin yenilmesi ve gerileme devri pekiştikten sonra bile “Osmanlı Devleti’nin Avrupa için bir tehdit olmaktan kesin olarak çıktığı 1700’lü yılların ilk çeyreğine değin ‘Türk tehlikesi’ne ilişkin gazete, edebiyat, tiyatro, tarih, felsefe, opera gibi türlerde ortaya konulan yazılı belgelerin sayısının 30.000’in üzerinde olduğu sanılmaktadır” (Kula, 2006: 93). Osmanlı’nın Fetret devri de olsa 18.

asrın başlarına dek Batı'da Türklerden hâlâ korkulur (Tomenendal, 2008: 20). Luther'den Kant'a, Leibniz'den Herder ve Hegel'e ve nihayet Nietzsche'den Marks'a kadar Alman düşün ve inanç sisteminin en yetkin aydınları da Türkler hakkındaki Avrupa'ya giren ve yerleşen Attila Hunlarından beri (MS 5. asır) asırlar boyu süregelen, *barbar, şehvetperest, kadın ve çocuk katliamcısı, tembel, uyuşuk, yalancı, ikiyüzlü, kıyııcı ve çirkin fizikli* (Kula, 2006) oldukları imgelerini *işler*ler. Düşünsel ve kuramsal temelde her birinin farklı veya ortak ön yargıları olan; 'Türkler *özgür hareket edemeyen*; sistematik düşünemeyen; analiz yetkisi olmayan, akılcılaşmada yetersiz, dizgesellikten yoksun, gerekçeli düşünemeyen; kaderciliği akıl dışı olan; Helen uygarlığındaki okullaşmayı Avrupa gibi başaramadığından tutarlı ve eleştirel düşünemeyen, akıl ve düşünce yeteneği bakımından özürdür' (Kula, 2006; Kula, 2002) imge ve yargılarının genelde bugünün Alman toplumunu etkilememesi zaten imkân dışıdır, öyle de olur.

Bu genelde olumsuz imgelere karşın 18. asrın sonlarında Habsburg monarşisinin Avusturya'sındaki "elit kesimde, dolayısıyla aydınlanmış toleranslı düşüncelerle şekillenmiş asiller ve burjuva kültürünün yüksek okumuş kesiminde Türkofil bir tarz gelişir. Bir de halk kültüründeki düşük eğitilmiş halk tabakası arasında değişmeden kalan Türk imgesi sıradan halkta de facto olarak değişmez, ancak 17. asrın sonunda Osmanlılara karşı sürekli zafer alındığından Türklerden korku kaybolur" (Tomenendal, 2003: 26). Tomenendal'a göre Türklerin 18. asırda Batı'ya bilim, sanat ve kültür uyumu için yaptığı İslahat, Avrupa'da ne fark edilir ne tepki alır ne de sonuçta olumsuz olan Türk imgesinde bir değişiklik yapar. Edebiyatta ise hâlâ 18. asırda Türkler denince "Türk despotluğu" imgesi akla gelir. 17. asırda kullanılan "Boğaziçi'ndeki hasta adam" (Reichmann, 2009: 32; Tomenendal, 2003: 26) söylemi 19. asırda Çar I. Nikola'nın da kullanmasıyla iyice pekişir. 1878 Berlin Konferansı'nda Türkler/Osmanlılar sadece bu adla anılır (Tomenendal, 2003: 26vd).

2.1. Düşman İmgesinden Türklerle Ticari, Siyasi ve Askeri Ortaklığa

19. asırda Osmanlılar, İngiltere ve Fransa'nın son "itilaf" tekliflerini geri çevirmesi ile Almanya ile "ittifak" arar. İki Haçlı seferi

(I. ve III.) ve iki Viyana kuşatması dışında 1683'ten beri Alman-Türk savaşı 300 yıl neredeyse hiç yoktur. 1532'de başlayan Türk-Alman diplomatik ilişkileri gelişmeye başlar. Avrupa denge ve barış politikası güden Alman/Prusya İmparatorluğu (II. Reich 1701-1918) Şansölye (Başbakan) Bismarck'ın "Türkiye küçük bir figürdür", "Almanya, Türkiye'de sadece ekonomik menfaatlere sahiptir, politik menfaatlere değil" (Tepekaya, 2002: 41-42; Reichmann, 2009: 21- 23) düşüncesiyle "Doğu Politikası" ile tam ilgilenmez, bu nedenle Türk-Alman "ittifakı" gecikir. Ancak 1888'de tahta çıkan II. Wilhelm ile "Dünya Politikası/Weltpolitik" izler. Yeni Kayzer Almanya'nın "artık kıtanın dışında sömürgecilğe dayanan bir dış politika takip etmesi gerektiğine" (Soy, 2002: 26; Reichmann, 2009: 21-23) inanır ve bunun için 1879'da yapılan Alman-Rus Güvenlik Antlaşması'nı yenilemez, Bismarck'ı istifa ettirip (1890) Rusya'yı dışlar. Ancak bundan tatmin olmayan Almanlar Osmanlı ile yakınlaşarak Doğu rezervlerini nüfuzlarına almayı planlar. II. Wilhelm İstanbul'a ilk resmi gezisini Atina'daki kız kardeşinin Yunan prensiyle olan düğününe katıldıktan sonra 1889'da yapar. Böylece II. Wilhelm ile Alman-Türk ittifakı tam olarak gerçekleşir (Reichmann, 2009: 25). Bu kayzer zamanında 1920'e dek açık deniz sömürgecilği için şart olan zırhlı donanması kuran Almanya, denizlerdeki güç bakımından dünya altıncılığında İngiltere'den hemen sonraki en büyük deniz gücü olur. Böylece Fas ve G. Afrika açıklarında faal olup İngiliz-Hindistan ticaret yollarını tehlikeye sokunca batılı devletlerce "Afrika'daki sömürgelerde Almanya lehine bazı düzenlemeler yapılır" (Soy, 2002: 27). Bu arada Prusya Türklerle kapitülasyon gibi olmasa da kendilerine geniş haklar veren bir ticari antlaşmayı 1871'de imzalar (Reichmann, 2009: 38).

Almanlar Türklere "Kaehler-Misyonu" denen yardım paketiyle silah satışına ve kredi/boç vermeye başlar. Türklere 1885-87 arası 16 milyon marklık silah yardımı yapılır. 500 bin tüfek ve 50 bin mavzer gönderilir. Boğaz'daki Alman askeri ateşe Yüzbaşı H. Morgen'ın kriptolarına göre askeri yardım çerçevesinde 1885-95 arasında Almanya'ya en az 100 milyon marklık savaş malzemesi (torpido botları, sahra ve kıyı topları, tüfekler ile piyade mermileri) siparişi verilir. 1905'de silahlandırma ilişkileri olağanüstü artar. Tüm bu silahlar demode

olmuş eski 1888 model tüfek ve toplardır. Bu satışlardan büyük gelir beklenirken modern oluşuna pek önem verilmez. Alman subaylar da I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı'nın bu kötü silah donanımından dolayı şikayetçidir. Babı Âli'nin bu alımlarda borçlanmayı yabancılara yapar, aralarında Deutsche Bank da vardır. 1881-1908 arası Osmanlı hükûmeti 954,3 milyon mark borçlanır (Reichmann, 2009: 39-41). Oysa 1875'de zaten devlet çoktan iflas etmiştir. Buna rağmen Türkiye'deki misyon subaylarına azami maaşlar da ödenir, mesela Kaehler 32.700 Mark maaş almaktadır (Reichmann, 2009: 55). Bu Alman subaylar Osmanlı'dan kolonileri olan Namibya'daki Alman subay maaşlarından bile fazla maaş alırlar. Bir Alman general Alman kolonisi Namibya'da yılda 18.915 mark alırken Osmanlı'da 27.800 mark alır. Bu Türk subay veya generalinden 10 kat daha fazla maaş anlamındadır (Reichmann, 2009: 81 vd.).

İngiltere ve Rusya'ya karşı ittifak arayan Almanya II. Abdülhamid'in aynı düşmana karşı aradığı ittifak güvenini kazanır. 1898'deki ikinci gezi önce İstanbul sonra Kudüs'e yapılır. II. Wilhelm, Şarkiyatçı Baron Max von Oppenheim'in teklifleriyle Doğu'da, Afrika'da ve Orta Asya'da İtilaf devletlerinin kolonilerindeki müslümanları ayaklandırmak ve Osmanlı ile beraber olmak hedef ve propagandalarını sağlayacak bir "Orient Haber Merkezi: Nachrichtenstelle für Orient" kurulmasını sağlar (Heine, 2015: 8). Alman İmparatoru bunun gibi "Alman-Türk Birliği: Deutsch-Türkische Vereinigung" adında "Doğu için en önemli ve en aktif özel propaganda merkezleri" kurdurur (Oberhaus, 2002: 26). Berlin'de bir camii yaptırır, Osmanlı toprağı olan Kudüs'te yaptırdığı Alman Protestan kilisesini açmaya gider. Sonra Şam'a uğrar ve orada kendini dünyadaki "tüm Müslümanların hâmisî" (Heine, 2015: 11) ilân eder. Almanya'da bu tür bilimsel propaganda, haber alma ve etnografya merkezlerinden faydalanarak "sömürge yarışında geç kalmış Almanya'nın" (Soy, 2002: 27) Doğu'daki (Ortadoğu ve Orta Asya) bölgelere ulaşabilmesi ve Alman Başbakan (Şansölye) von Bölow'un 1887'deki Parlamento'daki deyimiyle "güneşte bir yer kapmak" için (Gencer, 2002: 36) "Osmanlı yanlısı görünen" barışçı politikalar hızla oluşturulur.

Almanlar öncelikle "Batılı devletlerin çıkarları doğrultusunda şekillen[en]" (Soy, 2002: 28) ve hedefi Süveyş'ten Basra Körfezi'ne uzanan Bağdat demiryolunun imtiyaz sözleşmesini Osmanlı ile 6 Ekim 1888'de, nihaisini ise 5 Mart 1903'te imzalayarak özellikle İngiliz ticaretini baltalamaya başlar. İngiltere'nin Mısır'daki emperyalist siyasetinden ilhamla, "Türkiye'yi Alman Mısır'ı yapmak" (Gencer, 2002: 27) olarak özetlenen bu politika Türklerin de Almanya'dan askeri, teknik destek alma ve güç birliği kurma stratejisiyle o zamanlarda karşılıklı yarar prensibince yürütülür. Ancak Almanlar için de Türkiye "eşit değerde bir partner ve askeri güç değildir" (Reichmann, 2009: 26). Bu arada Fransa, 1870 Sedan'da Almanlara yenilerek, Almanya'ya karşı olan askeri üstünlüğünü kaybeder ve İngiltere ile yakınlık kurmaya başlar. İngiltere, Dünya hammadde kaynaklarına Almanya'nın ortak olma (sömürü) hamlelerinden rahatsız olduğundan Almanya'ya karşı Rusya'yla da ittifak kurar. Bu zaten topraklarını bölüşmekte kararlı oldukları Türklerle yeni "arka bahçeler" arayan Almanları kaçınılmaz birlikteliğe iter. Bir ara bu ittifak aralarındaki "ikiyüzlü politikalarla" gevşemişse de Almanya ve Türkiye (Osmanlı) 1903'ten sonra 1918'e kadar yakın müttefiklik ve "silah arkadaşlığı" (Tommenendal, 2008: 27; Reichmann, 2009: 131, 297, 389) kurar. İstanbul-Bağdat demiryolu hattı projesi hayata geçirilmeye başlanır. İngiltere, Hint ve Atlas Okyanusu ticaret tekeli kırıcağ Körfez'e dek uzanan bu demiryolunu çok tehlikeli bulup en azından savaş öncesi Körfez kısmını baltalamaya çalışır. Almanya yine de İstanbul-Bağdat demiryoluyla yiyecek ve sanayi ham maddesinde Avrupa'dan bağımsız hale gelir. Böylece gittikçe Almanya'nın Türkiye üzerinde "nüfuzu" artar, çoğu bakanlık ve askeri alanda Alman danışmanlar etkili olur (Tepekaya 2002: 45). Osmanlı topraklarında Almanlar tarafından yeni istasyonlar, yükleme durakları yapılır, Haydar Paşa Limanı genişletilir. Ancak Osmanlı'nın Bağdat demiryolunun bir "Türk devlet demiryolu olması projesi Almanların kesin reddiyle karşılaşır" (Reichmann, 2009: 45, 46). Almanlar 1848'lerden itibaren Anadolu ve Mezopotamya'da oryantalist Roscher'in koloni kurma projelerine 1870'lerde hız verirler. Haritacı Kiepert bu bölgelerde araştırmalar yapar. Şarkiyatçı Dr. A. Sprenger

ve ekibi de bu topraklarda “Alman kolonisi kurulması yönündeki çağrılarını yinele[r]” (Soy, 2002: 28). Alman II. Reich de aynı amaçla girmek istedikleri ülke halkı ile ilgili yaptıkları sosyolojik, antropolojik ve folklorik araştırma ve taramaları arşivleyen diğer Avrupalı güçler gibi hazırlandığı hegemonyacı emellerini bu tür bilimsel çalışmalar altında gizler; zira bu çalışmalar ile gireceği topraklardaki halkı nasıl bir yapıyla yöneteceğini kurgular (Turhan, 1994: 19-35).

Bu arada Osmanlı-Alman ittifakından telaşa kapılan İngiltere'nin Osmanlı topraklarını bölüşme tekliflerini Almanya kabul etmez. Almanya, İngilizlerin Uzakdoğu'da yayılmasını engellemek için Rusya'ya İstanbul'u bırakmasına karşı çıkar ve sonuçta İngiltere'nin bastırmasıyla Yunanlılara bırakılacak Girit meselesinde Yunanlıları değil Osmanlı'yı destekler. Anneanesi İngiltere Kraliçesi Victoria ve eniştesi Yunan Veliiahtı Konstantin'e rağmen II. Wilhelm Alman menfaatlerini “şarka doğru siyasetinde [...] barışçıl nüfuz” ile (Gencer, 2002: 34) 26 Ağustos 1890 Osmanlı-Alman ticaret antlaşması yaparak “ekonomik nüfuz” (Gencer, 2002: 38) yoluyla da korumaya çalışır. Türk imparatorluğunun nüfuz altına alınması veya bölüşülmesi demek olan “şark meselesi”nde (Gencer, 2002: 34) Almanlar aslında farklı bir konumda değildir. Ancak onlar “barışçı yollarla (Penetration Pacifique) girdiği Osmanlı topraklarında” (Soy, 2002: 29) öncelikle kendi çıkarlarını kollarlar. Türkler tarafından ise biraz da diğer sömürgeci Avrupalı güçlere karşı Almanlar denge unsuru olarak kabul edilir. Osmanlı yönetimince Duyun-ı Umumiye'deki Alman payı artırılır, Alman bankaları ve yatırımcıları teşvik edilir. Konstanza (Köstence) - İstanbul telgraf hattı, Almanya'dan silah alımları, Bağdat demiryolu antlaşması, Anadolu'nun imarı vb. projeler ilişkileri iyice güçlendirilir (Gencer, 2002: 35). İleride bahsedileceği üzere mallarına pazar bulma ve nüfuz artırma için doktor, mühendis, askeri eğitimci göndermek “Osmanlı Devleti'nde Alman tesirini sistematik hale getiren ilk öğelerdir” (Gencer, 2002: 35). Sonuçta Alman-İtalya-Avusturya ittifakıyla eski sömürgeci İngiliz-Fransız-Rus birliğine karşı Sultan Abdülhamid “danışmanlarının da tavsiyesiyle Almanya'ya yakınlaşmaya karar ver[ir]” (Gencer, 2002: 37). Ancak I. Dünya Savaşı yenilgisi hem Bağdat demiryolunu hem

de amaçlanan Alman Asya ve Ortadoğu koloni ve nüfuz projelerini sekteye uğratar.

Türk-Alman dostluk ilişkileri 1761'de Büyük Friederich (Friedrich der Große) zamanında Prusya-Türk ticaret anlaşmasıyla ivme kazanır, ancak Almanların Türk topraklarındaki ticaret hacmi düşük seviyededir. 1868'de ise Alman kolonileşmesi Suriye-Filistin sahilleri ve Anadolu'da yerleşime başlar. Buralardaki Alman misyonerler ve büyük tüccarlar aracılığıyla Alman koloni okulları da kurulmaya başlanır. Ama asıl ilişki askeri yönden gelişir. Batı'ya ve Rusya'ya karşı askeri başarısızlıklara Mısır'da Mehmet Ali Paşa yenilgisi de eklenince (1835-39) Türkler Friedrich der Große zamanında Prusya askeri eğitimci Anadolu'ya getirtir. Türk ordusunu ıslah için ilk temel taşlardan biri olarak Yüzbaşı Moltke'nin yollanmasıyla “Moltke-Misyonu” (1839) başlar (Reichmann, 2009: 49). Bunu diğer Prusya, Polonyalı ve Macar subaylar izler. O dönemlerde askeri misyon şefi Yüzbaşı Helmuth von Moltke'nin 1 Eylül 1839'da yazdığı bir mektupta Osmanlı ileri gelenleri içinde iltifatla karşılandıkları, kendilerine önden yol gösterildiği ve askerlerin onlara oldukça kibar davrandıklarını ancak sokaktaki adamın artık kendilerine değer vermediği, kadın ve çocukların fırsat buldukça arkalarından küfür ettiklerini” yazar (Reichmann, 2009:). 1835-39 arasında yazdığı mektuplarında Moltke 1880'li yıllarda da Türk bölgelerini ve Türkleri genel olarak olumsuz imgelerle anlatır: *İki kültür birbirine yabancı, şehirleri çölleşmiş, Türkler yemekleri şarapsız yer, sigara içmeden bir şey yapamaz, güriültücü bir halktır ve tembeldirler vs* (Er, 2013: 141d.). 1839'larda Türklerin arasında aydın bir insanı Sultan'ın bile bulamadığını, okuma-yazma ve eğitimlerinin genelde hafızlıkla sınırlı olduğunu, üst makamdakilerin bile bir yabancı dil bilmeyip yabancı mektupları gayrimüslimlere okuttuklarını yazar. Moltke'nin diğer görüşleri ise şöyle: *Rusya'da yabancılardan nefret ediliyor, Türkiye'de ise hakir görülüyor; Türkler Avrupalıların kendi uluslarından bilim, sanat, refah, cesaret ve güçte üstün olduklarını tereddütsüz kabul ederler; yeniliklere üst sınıf ve tebaa karşıdır; Türkler kendilerini Avrupa'da evlerinde hissetmez, bu nedenle ölümlerini Asya kıtasında defneder; Türkiye askeri olarak sıfır ve hasta adamdır; Dil, kültür, politik ve askeri düşünce, ön yargı, gelenek ve göreneklere Osmanlıyı Avrupa'dan*

kesin olarak ayırmaktadır; Avrupaluların savaş bilimini kısa sürede öğrenmeleri bir mucizedir, ancak Tanrı'nın Osmanlı'yı akıllandırmak için bir mucize yaratmayacaktır. Moltke arasıra da olumlu izlenimler sunar, buna göre Türkler: hayvanlara değer verir; hatta yorulmasınlar diye yaya yürürler; Amasya'da rastladığım gibi renkli giyinimli kadınlar hamam keyfi yaparlar (Er, 2013: 141-151).

Moltke ve Kaehler Misyonu sonucu 1882'de Türk ordusunun değişimi için daha fazla Alman subay İstanbul'a gönderilir. Bunlar seferberlik, askere alma, genelkurmay teşkilatını planlayan Albay Goltz (sonradan Paşa, 1778/89 arası) ve Kaehler Paşalardır (bkz. Kaehler Misyonu: Reichmann, 2009: 49). Bu subaylar "Türk misafirperverliğini her açıdan görürler ve 'askeri konularda' hep davet alırlar" (Reichmann, 2009: 49). Herşeye rağmen ikili ilişkiler geliştirilmeye devam ederken propaganda amaçlı düzeltilmiş Türk imgesi de yayılmaya başlanır. Almanya'nın (Prusya) Osmanlı'ya yaklaştığı bu dönemlerde daha 1898'de, Dr. H. Barth "Türk, kendini savun!: Türke, wehre dich!" (Leipzig 1898) adlı eserinde 'Eskiden beri ve şimdi de Türkiye ve Türkler üzerine gitmek barbarlığa karşı medeniyet savaşından düşüncesizce bahsetmek, tüm bu saçmalıkları ortaya dökmek, Tanrı korusun, bilgiden değil, taklit içgüdüsünden ve sürü baskısından kaynaklanmıyor' (Martin, 2010'den: 126) diyerek Alman kamuoyunu Türklere karşı pozitif düşünmeye hazırlar. Bu amaçla bir propaganda başlatılır. Schöllegen'e göre 'Alman-İngiliz ilişkileri bir tarafa Şarkiyatçılıktan başka hiçbir dış politika ve [...] koloni, yani Dünya politikası Alman kamuoyunu II. Wilhelm zamanı imparatorluğun politik yönetimi kadar, hatta sürekli bir şekilde, bu politikaya uygun çok sayıda yayını teşvik etmemiştir' (Martin, 2010'den: 126).

Osmanlı Devleti'nde 1901, 1909 yıllarında askeri eğitimlerle ulaşılmak istenen örnek Almanlardır. Ancak hedefeşit ve ortak menfaatler değil Almanların kendi öncelikleridir:

"II. Wilhelm'in Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkilerini geliştirme yoluna gitmesinde, Almanya'nın fabrikaları için ham madde ve mamülleri için pazar bulma ihtiyacı, Osmanlı topraklarının petrol, bakır, krom ve kurşun gibi maden yatakları bakımından zengin olması, kurulacak olan Berlin-

Bağdat demiryolu hattı ile Basra Körfezi'nde etkin olarak İngiltere'ye karşı avantaj elde etme ve Osmanlı'nın dağılması durumunda gerekli payı alma düşünceleri rol almaktaydı" (Tepekaya, 2002: 42).

Bu nedenlerle İtilaf devletlerine karşı ortak kader birliği içinde savaş zamanında bile mücadele verilirken Alman-Türk menfaat çatışmaları eksik olmaz. Örneğin Musul çevresindeki petrol kuyularını Halil Paşa, Türk mülkiyetine aldığıında Üsteğmen Paraquin Alman makamlarının emriyle bunları Alman uhdesine almak ister (Reichmann, 2009: 352). Kafkas Cephesi açılmasına "Jön Türklerin Panturanizim'ine hizmet eder" diye istekli olmayan Almanlar burada başarı gösteren Türklerle neredeyse savaşa da girecek şekilde direnirler. Dolayısıyla Almanlar kendi menfaatlerine ters durumlarda Türklerin menfaatlerine aykırı davranışlar sergiler ve ancak kendilerine yarayan planlara onay veririler. Daha Balkan Savaşları sırasında Almanya'nın askeri misyon üstlendiği ve silah satıp personel eğittiği Osmanlı'nın yanında yer almaması ve "resmi tarafsızlık" arkasına sığınıp aslında Türklere güvensizlik yaratır. Ancak ilişkiler devam eder ve I. Dünya Savaşı'na müttefik olarak girilir. Askeri misyon şefi Binbaşı Lossow'un 1912'deki gizli raporunda 'Türk başarıları az övünülecek türden [...]. Osmanlı birlikleri yetersiz teçhizatlı ve eğitimli subaylar askeri doğru sevk idarede yeteneksiz ve her şeyden evvel isteksiz. Bazıları Osmanlı üniformalı Alman subaylarının emirlerine sürekli bazen de açıkça karşı koymakta [...]. Telgraf sistemi tamamen yetersiz, çünkü personelin büyük kısmı savaştan kaçmış" (Reichmann, 2009: 68vd) diye yazar. Yazılı emirler için süvari ile çıktığında 6 millik yol 9 saate varıldığından çoğu zaman bir Türk subayının verdiği emir geldiğinde artık "kullanılmaz" durumdadır. Türk savaş gemileriye; "ateş kabiliyeti yok, sinyal tertibatları çalışmıyor, böylece savaş gemileriyle irtibat yok" (Reichmann, 2009: 69 vd.) denir. Binbaşı Veith'in 10.11.1912 tarihli (BAMA Freiburg¹, W 10/ 50321) raporunda: 'Türk genelkurmay başkanı genç, paşalar yaşlı, paşalığa siyasi yön ve çabalarla ulaşılmış ve bunlar kibirli olduğundan kışlalarda dikkate alınmıyorlar. Ancak siyasi nüfuzları ve kibirleri nedeniyle onlardan korkuluyor'

1 Eyalet Askeri Arşivi Freiburg/Breisgau: Bundesarchiv-Militärarchiv, Freiburg im Breisgau.

denir (Reichmann, 2009: 71). Teğmen Graf von Preysing ise Bavyera eyalet devletine yazdığı 8.11.1912 tarihli metubunda (BAMA Freiburg, W 10/ 50321) ‘Türk yenilgisi Bulgar ordusundan değil açlıktan oldu. [...] Türk ordusu operasyonel saldırıya uygun değil’ (Reichmann, 2009: 71).

Ayrıca Almanlar Balkanlardaki yenilgide Osmanlı'nın perişan şartlarını anlatarak olumsuz Türkiye imgesini sürekli tekrarlar. Türk ordusunu eğitmekle görevli Osmanlı üniformalı Üsteğmen Back da yazdığı bir raporda (RH 61/ 413) ‘En zor şartlar altındaki başarılar iyi. Subaylar yardım edilecek gibi değil ama kendini feda etmeye hazırlar. Tabiatıyla bunların belli bir baskı ve kontrol altında olmaları lazım’ (Reichmann, 2009: 71) der. Reichmann Back'ın raporunu doğru bulmaz: “Ancak Back Balkanlardaki Türk subayları eğitmekle görevliydi ve kendi eğitim başarısızlığını itiraf etmektense ‘olumsuz çevre’ ve ‘Türklerin genel karakter hatalarını’ buna sebep olarak gösteriyor” tespitini yapar (Reichmann, 2009: 72). Sonradan askeri ateşe olacak Lossow da Türkler hakkında “tahkir edici” gizli raporlar yazar. Bavyera arşivindeki Kgl. bayr. KM vom 2.4.1913 tarihli gizli raporu da şöyledir:

“1913'deki Türklerle ilgili halkbilim yazılarında 2 temel görüş öne çıkar: “1- Türkler büyük/efendi millettir, 2-Türkler savaştı millettir. Bunlardan daha yanlış söz yok. 1- Eğer büyüklüğün ideali her bedensel ve zihinsel işten içtinap edecek kadar tembel, eğitimsiz, uyuşuk bir nesne olmak ise Türkler bunda efendidirler. Türkler sadece demir sopayla, demir yumrukla, kırbaçla yönetilip, düzene, terbiyeye, çalışmaya sokulup disipline edilmesi lazım köle bir millettir. 2- Tüm Dünya'da bugünkü Türklerden daha savaştı olmayan bir halk görmedim, yani bugünkü Türk ordusunu oluşturan Makedonya, Trakya ve Anadolu'daki halk karışımından” (Reichmann, 2009: 73).

Binbaşı Lossow bu durumdan 1913'de ihtilal yapan ve yönetime gelen İttihat ve Terakki Partisi'ni sorumlu tutar. Enver Paşa'yı ‘serinkanlı katil’ olarak fişler. Alman basınında da Balkan yenilgilerinden Alman askeri danışmanı Goltz Paşa'yı sorumlu tutar. Lossow aynı zamanda Alman kamuoyunun

Türkleri yanlış yönlendirdiği, onlara “gereksiz güven” aşıladıklarını yazar: Osmanlı'daki tek Almanca gazete “Osmanische Lloyd”da Jön Türklere yaranan sahte zafer haberlerine dikkat çeker, bu tür şeyler “Alman meselesine zarar vermektedir” der. Zira gazeteye göre Osmanlı tarafı savaşta kendini onaylanmış görüp Alman askeri danışmanlarının etkisini savaşta minimize etmiştir (Reichmann, 2009: 74vd.). Almanya basını Balkan yenilgilerinde hem askeri misyon başkanı Goltz Paşa'yı hem de Osmanlı'nın durumunu “tam bir sefalet” olarak nitelendirir (Reichmann, 2009: 75). Böylece Alman zihniyetinde daha Balkan Savaşlarındaki yenilgi ve başarısızlıkta Türk tarafı tamamen suçlanır ve nadiren tek tük bir Alman sorumlu aranır. Almanlar Türkler gibi bütüncül olarak hata yapmaz imgesi yaşatılır ve I. Dünya Savaşı'nda da bu durum değişmez. Avusturya askeri yetkilisi Pomiankowski ise Mayıs 1914'de Gen. Hütendorf'a yazdığı bir yazıda Türklerin ‘Bosna-Hersek ilhakından dolayı Viyana sarayıyla sorunlu olduğunu, Güney Anadolu'da Avusturya-Macaristan nüfuz alanları oluşturma denemesinin de Türk hükümetiyle tekrar ilişkileri kötüleştiğini’ (Reichmann, 2009: 94) itiraf eder. Tuna monarşisinin ‘Güney Anadolu'nun kıyı şeritlerinin kolonileştirilmesi arzusunun Sultan tarafından reddedildiği’ni bu mektup ortaya koyar (Reichmann, 2009: 94).

Aslında daha savaş başlamadan Türk tarafı da öncelikle İtilaf devletleriyle ittifak kurmak istemektedir. Enver Paşa Almanların savaşa hemen girin ısrarlarından dolayı Rusya'ya 5 Ağustos'ta ittifak teklif eder ve Avusturya-Macaristan ile Balkanlarda kullanılmak üzere silah yardımı ister ancak Ruslar bunu reddeder. Bu durum Almanlarda endişe uyandırır. Çanakkale'de görev alan Yzb. Carl Mühlmann bir elyazısı raporunda (-tarihsiz- BAMA Freiburg Arşivi, W 10/ 51677) şu yorumu yapar: “Gerçekte bu süren çifte bir oyun öyleki, bu sondajlar göstermelik olarak da algılanmamalı” (Reichmann, 2009: 98). Ancak savaş başlayınca “ittifaka yetersiz” görülen Osmanlı'yla “silah birliği” bir “acil durum” olarak gerçekleştirilir ve “Alman-Türk silah kardeşliği” derhal hayata geçer (Reichmann, 2009: 101). Türkiye ve diğer Osmanlı Irak, Suriye, Ürdün, Kafkas ve Hicaz bölgesine gelen subay, astsubay ve erlerden bir kısmı da anılarını roman veya günce olarak yayınladı. Yazdıkları mektuplar ve resmi raporlar da bu anılarla beraber Türk imgesine eklenir.

Ancak Almanların savaşa ve Türk imgesine dair resmi kriptoları ve kayıtları Osmanlı topraklarından savaş sonunda sınır dışına çıkarılırken kaybolur, Berlin'e ulaşanların çoğu da II. Dünya Savaşı sırasında Berlin'deki arşivlerin bombalanması ve yanması sonucunda yok olur (Reichmann, 2009: 221).

Bulunabilen anı, mektup, roman ve resmi belgelerde Almanlar genel imge olarak Türkleri özellikle 'tembellikle' suçlar. Binb. Lossow'un 3.2.1913'deki (Münih savaş arşivi -KA München, MKr. 986) gizli bir raporunda vardığı sonuç: Türklerde 'bol laf var ama icraat yoktur' olur. Ayrıca genel olarak Almanlar olaylara karşı 'tipik Türk kaderciliği'ne ve 'kısmet' kavramına anlam veremezler (Reichmann, 2009: 106). Bu nedenle Prusyalı Goltz Paşa Alman subaylara emirleri altındaki Türk personele sürekli dayanma ve büyük sabır tavsiye eder (Reichmann, 2009: 108). Almanların "geri kalmış bir ülke" olarak gördükleri "Osmanlı mütefiklerine karşı üstünlük hisleri" (Reichmann, 2009: 110) her alanda geçerlidir. Müttefiklik yıllarında "Alman subaylar Türk personeli cezalandırır ama Türkler Almanları değil" taleplerine karşı Enver Paşa ve Halil Paşa "kendi ülkesinde eşitlik tartışmasına" girmek zorunda kalırlar. Türkler kapitülasyonları tek taraflı kaldırdıklarından bahisle, İngiliz ve Fransız velayetini Alman-Türk ilişkilerinde görmek istemediklerinden Almanlarla beraber savaşa girmeye ve mücadeleye mecbur kalırlar (Reichmann, 2009: 346-350).

3. II. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI AREFESİ VE SONUNA KADAR TÜRK-ALMAN İLİŞKİLERİ VE ALMANLARDA TÜRK İMGESİ

Türk-Alman "ittifak"nın kökenlerinde Osmanlı topraklarının bölüşülmesinde anlaşılan Batı güçlerinin (Fransa, İtalya, İngiltere ve Rusya) 1878 Berlin Konferansı sonrası o güne dek kendi menfaatleri için buna karşı çıkan İngiltere'nin de artık razı olmasında yatar. Oysa Türkler 16. asırdan, Kanûni'den beri Fransızlara ticari kapitülasyonlar ve siyasi destekler verir, İngilizlere de 1583'ten beri Turkey-Laventen Company vb. şirketler aracılığıyla ticari imtiyazlar, resmi elçilik, siyasi iyi ilişkiler ve nihayet 1580'de kapitülasyon izni de verir. 1580-1914 arası resmi İngiliz-Osmanlı devlet ilişkileri de devam eder (Ergun, 1992: 195).

Tüm bu menfaatler Osmanlı'yı yok etme niyetlerini engellemez.

I. Dünya Savaşı'nda Fransa, Rusya ve İngiltere "Üçlü İtilaf/Anlaşma" (1894, 1907: İngiltere, Fransa, Rusya, İtalya (sonradan), ABD, Japonya, Brezilya, Portekiz, Romanya ve Yunanistan), bunlara karşı "İttifak/Bağlaşma" (Almanya, Avusturya ve İtalya, Osmanlı ve Bulgaristan, 1892, 1907, 1912) kurulur. Sırbistan'daki Avusturya-Macaristan veliahdına yapılan suikast sonrası çıkan karışıklıkta Almanya 4 Ağustos 1914'te Belçika'yı işgal ederek I. Dünya Savaşı'nı başlatır. Savaş öncesi, 1911 ve 1913'te İngilizler, 1914'te Fransızlar ve Ruslar Osmanlıların İtilaf tekliflerini reddedince, Türkler Sadrazam S. Halid, Enver, Cemal ve Talat Paşaların ortak kararıyla önceleri gizli tutulan Almanya ile ittifakı 2 Ağustos 1914'te kesinleştirir (Tepekaya, 2002: 47-48). Batı Trakya ve Ege adalarının kendisine bırakılması karşılığında tarafsız olacağını bildiren Osmanlı'nın teklifini İtilaf bloğu kabul etmeyince tek taraflı kapitülasyonları kaldıran Türk hükûmeti artık Almanya-Avusturya/Macaristan (Müttefikler) tarafında savaşa katılır.

Dünya Savaşı öncesinde yukarıda anlatılan negatif Türk imgesi Anlaşma (İtilaf) Devletlerince (İngl. Fransa, İtalya ve Rusya) işlenmeye devam ederken, savaş ortaklığı nedeniyle Bağlaşma (İttifak) devletlerince (Almanya, Avusturya-Macaristan) üzeri örtülür. Türkler Tuna Monarşisi ve Almanya'da kamuoyuna daha çok "silah arkadaşı" ve pozitif anlamda "müttefik" olarak gösterilir. Müttefiklik öncesi edebiyat, kitap, dergi, gazete, tiyatro afişleri, kartpostal vb. ile sinema, resim ve heykel gibi görsel sanatlarda "tütün ve çok eşlilikten başka düşündüğü olmayan hastalıklı, cılız, şişman, yaşlı" olan Türk imgesi "dinamik, genç ve enerjik Türkler" (Tommenendal, 2008: 27) ile değiştirilir: "Özellikle Türk askerinin atasözü haline gelen cesareti ve savaştaki yiğitliği öne çıkarılır. Asırlardır korkularak sunulan Türk imgesi olumluya döndürül[ür]" (Tommenendal, 2008: 27). Bunun haricinde İslam artık korkulması değildir. Konunun aydınlatılması Avusturya'da çoğunluk olan Katolik kilisesince yapılır. Artık Türkçe de öğrenilmeye değer bir yabancı dünya dilidir (Tommenendal, 2008: 27).

Ancak savaş başlayınca ortak çalışma ve cephe-silah birliğinde yakın tanışıklıklar

başlayınca Alman askeri yardım ve misyon heyetinde görevli asker ve subaylar ile Boğaz'daki Alman ateşeleri *Abdülhamid sonrası ordunun siyasete bulaştığını, yükselmenin İttihat Terakki Partisi üyesi olmakla eş olduğu, Osmanlı'da rüşvet, bahşiş ve iltimasın çok olduğunu düşünmeye ve yazmaya başladılar.* Türk askeri personel Almanlardan çok az maaş aldıklarından daha iyi beslenen, maaş alan ve iâşe edilen Almanlara (özellikle de pilotlara ve hava kuvvetlerinde) “yararlı olmak istemezler” denir. Trenlerle sevk edilen uçakların manevra, yükleme vs. durumlarında “bahşişe hazır feslerini” uzatan trenyolu personelinin Almanlar şikayetçidir: Türkler işleri “sakin ve yavaş yavaş yapmaya alışkınlar” (Reichmann, 2009: 305-307). 1917 yılı gizli bir Alman askeri talimatındaki ifadeler de oldukça olumsuz imgelerle doludur: “Uçakların indir bindirinde yavaş hareket eden memur ve subaylara karşı sakin ancak kararlı durun, bunlara hakaret etmek bir işe yaramaz. Doğuluları daha çok kilitler. [...] Nakilde Türk işçilerini gözlem altında tutun. 10 Türk bir Alman'ın yaptığı işi yapar. Alman askerlerinin yardımı da Doğulu'yu güdüler. Birkaç hediye sigara genelde mucizevi bir etki yapar” (Reichmann, 2009: 308). 1917 tarihli başka bir gizli teknik talimatta “Acil inişlerde makineleri asla yalnız bırakmayın Araplar anı diye uçaktan parça sökmektedirler” (Reichmann, 2009: 308) denir. “Çok az Türk uçak görmüş” diyen Osmanlı topraklarında göreve gelen Alman pilotların anılarında Türklerin misafirperverliği, ikramları, sert mokka, cafe turqua (Türk kahvesi) mekanları büyüleyici ve farklı olarak anlatılır: “Süslü mekanlar ipek divanlar, süslü halılar, altın ve kristal eşya karşısında pilot Euler ‘Büyülenmiş gibiydim. Bir tek Fatma eksikti’ (Reichmann, 2009: 312) diye yazar. Budecke adlı Üsteğmen Pilot, El Schahin (Der Jagdfalke), 1918, adlı anı kitabında teknik işlerde uçakların bakımı, yağlanması vs. konularında “Türkler yetenezsiz”, “Doğulu otomobil kullanmaya ehil değil”, “belirli teknik hisleri eksik” vs. yorumları yapar (Reichmann, 2009: 313vd.). Almanya-Türkiye arasındaki nakil esnasında gizlice parça parça gönderilen 7 uçaktan ancak 1'i Mezopotamya'ya sağlam geldiğinden, Alman pilotlar tercihen kendileri yükleme indirme yapıp, Türk personeli bu değerli makinelerin yanına sokmuyordu” denir (Reichmann, 2009: 315). Almanların anılarında ve raporlarında “Türk generaller ya acemi ya

da sadece teorisyen, büyük kısmı yaşlı veya hastadır” (Reichmann, 2009: 61).

I. Dünya Savaşı'nda dünya arenasında iki yalnız millet olan Almanlar ve Türklerin menfaatleri için bir iş birliği söz konusudur. Türkler, Ruslara karşı İngiliz ve Fransızlarla istedikleri işbirliği gerçekleşmeyince kendilerine karşı aslında gizli ajandası olan Almanlarla ittifak yapar. Almanlarınsa Osmanlı üzerinden Balkanlar, Anadolu, Mezopotamya, Orta Doğu ve İç Asya ülkelerindeki yer altı kaynaklarına inmek, dolayısıyla emperyalist bir Dünya devleti olmak, “Güneş'in imparatorluğunu kurmak” ve “Dünya'dan yer kapmak” amacıyla Türklerle müttefiklik bağları kurduğu bilinmektedir (Ortaylı, 2002; Beydilli, 1984; Rathmann, 1982). Alman tarih kaynaklarında 1914 yılında Osmanlı padişahı tarafından yapılan “cihat” çağrısına Avusturya ve Alman Kayzerlerin de katılmasında yapılmak istenenin aslında İtilaf devletlerinin boyunduruğundaki İslam devletlerinin ayaklandırılması ve buraların Doğu'daki savaş sonrası Alman (Avusturya ve Almanya) yayılmacılığına hazırlanması olarak açıklanır. Böylece Türklerle kurulan “savaş dostluğu/kardeşliği” aslında Merkezi Avrupa (Alman) sömürgeciliğine bir maskedir. Almanlar tarafından “beyaz adamın yükü”nü çekmekten ziyade Türklerin “dostluk” adına kazanılması planları ve propagandaları uzun yıllar sonunda hazırlanır ve devreye sokulur (Cole vd., 2011: 269-89).

Almanya gibi “resmi belge trafiğine göre Avusturya-Macaristan da Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ekonomik ve kültürel nüfuzunu artırmayı ümit ediyordu” (Tomenendal, 2008: 11). Bu nedenle Avusturyalıların Osmanlıyla “direk komşu” olarak asırlık tarihsel tecrübelerini daha “uyumlu” duruma getirmek ve “Türkiye'den beklenenlerin alınabilmesi için mevcut Türk imgesinde resmi yandan yapılabilecek iyileştirmeleri yapmak artık düşünölmeye başlandı” (Tomenendal, 2008: 11). Bunun için devlet eliyle propaganda çalışmalarına ivme verilir. Aslında Avusturya savaş basını, tüm bilinen edebiyat ve fotoğraf sanatçılarının Türkiye konuları “geleneksel; Şarkiyatçıdır”. Ancak “silah arkadaşı” olalı beri Avusturya gazete ve haftalık dergilerinde Türk subay ve askerleri eşit dostlar olarak öne çıkarılır (Ör. hiciv-humor dergileri, Die Bombe ve Kikeriki). Artık 1914'te basında “Türkiye,

Avusturya'da her yerdedir. Bu statü 1916'ya dek devam eder. 1917'den sonra sayfalarında arada bir Türkiye hakkında bir şeyler bulunur" (Tomenendal, 2008: 13). Bu arada Avusturya ve Almanya daha fazla nüfuz ve çıkar sağlamak için rekabettedir. Almanya "Türkler Almanların gölgesindedir" derken, Avusturya kamuoyu bu imajı kendi lehlerine çevirmeye çalışır:

"Almanların temel özellikleri karşılıklı nezakete, saygıya, törelere ve yasaklara büyük önem veren Türk ve Doğuların kalitesine tamamen zıttır. Haşin ve kaba Kuzeylilerin (Prusyalılar) aksine çok kültürlü Habsburg duyarlılığı övülecek kadar daha fazladır. Türkler Almanların eksikliklerinin anlaşılması için foya oldu" (Cole vd., 2011: 285).

Hatta Avusturya Genelkurmay Başkanı General "Conrad von Hötzendorf 1915'de müttefikleri Almanya'yı her yerde her şeyekarışan ve Avusturya'nın planlarını engelleyebilecek 'gizli düşman' olarak tanımlar" (Reichmann, 2009: 379). Türkiye'ye yönelik "Avusturyalılar buralarda asla koloniler kurmayacak bilâkis karşılıklı *dostluk* ruhuyla birlikte çalışacağız" (Reichmann, 2009: 379) diye propaganda yapar. Avusturyalılar ve Almanlar "Doğu misyonu" dedikleri projelerinde Türk-İslam ülkelerini "savaş sonrası Alman işsizleri için göç edilecek yerler olarak görür"- "Çalışma sahası Türkiye" - "Ekonomik ve ticari kolonist yayılmacılık" deyimleri bunu açıkça gösterir. Ancak "koloni" kelimesi yerine "çalışma sahası" terimi itinayla tercih edilir (Reichmann, 2009: 287vd.). Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndaki sulh bozan peyk halklar; Sırp, Çek ve Macarları Türk topraklarına sürmek, özellikle "yarı Doğulu" dedikleri Macarları Türklerin severek kabul edecekleri dile getirilir (Reichmann, 2009: 290). Çin ve Osmanlı İmparatorluğu'na Dünya Savaşı öncesinden yönelmiş Almanya'da (Prusya) ise "Barışçıl Wilhlem emperyalizmi Almanlardaki Türk imgesinin önüne geçer" (Reichmann, 2009: 14). Ancak Avusturya ve Almanya'da da geçerli olan Osmanlı/Türk imgesi aslında yine "Boğaz'daki hasta adam"dır. Topraklarının paylaşılması ve Osmanlı Devleti'nin sona erdirilmesi antlaşmaları süreci Müttefiklerce 1915 İstanbul (İngl., Fr. ve Rus.), sonra 1916 Sykes-Picot-Antlaşması (İngl. ve Fr.) ve 1917 İngiltere'nin Balfour-Deklarasyonu ile nihayet eyleme geçirildiği zamanlarda Türklerin "silah

arkadaşı" olan Almanlar bunu barışçıl ve dost-müttefik "arka bahçe" projesiyle yapmak ister. Almanlar "bu güzel ülkelerin" "bizim Doğu ülkelerinin" dedikleri Osmanlı topraklarını ve potansiyel nüfuz alanlarını (Balkanlar, Anadolu, Kuzey Afrika, Ortadoğu ve İç Asya/Turan) "İnsanlığın refahı için açmak" (Cole vd., 2011: 284) hedef ve gayesi güderler. İttifak gerçekleştikten sonra Enver Paşa 1913 yılında Liman von Sanders'i büyük askeri misyon için görevlendirir. Gerçi Enver Paşa'yla görevi boyunca hiç anlaşamaz. Sanders, İngiliz Malta esaretinde yazdığı "Türkiye'de Beş Yıl" (1919) adlı anılarında 'onunla olan kötü ilişkilerini' anlatır ve 'tecrübesizliğinden askeri hatalara meyilli biri' olarak tanımlar (Reichmann, 2009: 13f).

Ancak ortağı başarı için güçlü hale getirmek gerektiğinden Alman askeri eğitimci ve malzeme satışı yanında, Türk eğitim ve sağlık sistemine de Almanya'dan reform yapacak heyetler gelir. Yapılan anlaşmalar gereği II. Mahmud'un kurduğu askeri tıbbılığı da Almanlar iyileştirir. Prof. Riedler ve Nasse İstanbul'da Fransız tıbbiyesi tesirindeki Türklere Alman usulü ameliyatı öğretir. Prof. Riedler ve Ass. Deycke yeni kurulan Haydar Paşa Hastanesi'ni dizayn eder. Gülhane Askeri Hastanesi'ni kurarlar. Almanlarla yapılan askeri ve dostluk antlaşmaları sonunda tüm "düşman okulları yani tüm Fransız, İngiliz, İtalyan ve Rus okulları" (Ergün 1992: 195) kapatılıp Almanlardan eğitim sistemini de yenilemeleri talep edilir. 1914 sonunda Amerikan ve Alman okulları hariç tüm yabancı okullar kapatılır. Ancak 1916'da İsrail Alliance okulu açılabilir. 1915'te Eğitim Bakanlığına Türk tarafının isteği üzerine Prof. Schmidt danışman olur. Sonra da diğer bakanlıklara Alman danışmanlar atanır. 1915'te Eğitim Bakanı Şükrü Bey Almanları İstanbul Üniversitesi'ne davet eder. Bu durum Atatürk dönemi ve II. Dünya Savaşı sonuna dek devam eder. Batılılar eliyle reformların şart olduğunu savunan Osmanlılar zaten mevcuttur. İkdam Gazetesi'nden Ahmet Cevdet bunlardandır ve gazetede bir makalesinde şöyle yazar:

'İyi niyetlerimize rağmen eğitim sistemimizde düzenli bir temel oturtamadık. Alman eğitim sistemini, ekonomi fikirlerini, Alman düzenini ve planlılığını özümsemeliyiz. [...]

Rehber olarak baba ve dededen eğitilmiş adamlara ihtiyacımız var. [...] Sert, sıkı Alman yapısını yerleştirebilirsek, özgür geleceğimize kapıları aralayabiliriz' (Ergün 1992'den: 195vd.).

Almanların Türk eğitim sistemine el atmalarının diğer bir nedeniyse Türkiye'deki Fransız etkisini kırmak, "Fransız eğitim ve aydınlanma felsefesini yeni Türkiye'de devre dışı bırakmak [...]" (Ergün 1992'den: 196), "Almanların Dünya'da söz sahibi olması için dost olunan Türkiye'nin Alman okul sistemiyle geliştirilmesi" ve "ham cevherlerin Almanya'ya sevki" içindir (Ergün 1992'den: 197). Bu amaçla özellikle yetimhanelerden toplam 15 bin zeki ve başarılı Türk öğrenci daha orta öğretimde seçilerek, orta ve yüksek eğitim için Almanya'ya gönderilir (Ergün 1992'den: 205). Eğitim için gönderilenler arasında Türk subaylar ve 1908'den sonra astsubayları da vardır. Daha fazla "Türk askeri personelin gönderilmesi sıkı derin ilişkilerde Alman birliklerinin 'ahlak değerlerinin' kaybına neden olur endişesi ile engellenir" (Reichmann, 2009: 64). Savaş sırasında Almanya'dan Osmanlıya gönderilen askeri personel, asker ve subayın 1916'da 5.900, 1918'de 20-25 bindir (Reichmann, 2009: 2, 334). Türkiye'ye gönderilen Alman profesörler, Mordtmann'a göre 'Alman kültür misyonunu Türkiye'ye taşımak için azami çaba sarfe[der]' (Reichmann, 2009'dan: 205). Türkiye ve Almanya öğrenci mübadelesiyle Almanların hedefi Kley'e göre 'Düşmanları Fransızlar gibi okullar aracılığıyla Doğulu Fransızlar yaratmak değil, okulları Cermenleştirme politikaları veya sadece politik nüfuz kazanımı hizmetine adamaktır' (Reichmann, 2009'dan: 198). Türkiye'den savaş sonrası geri dönen Alman subay, asker ve profesör sayısı da 25 bindir (Ergün, 1992: 205). Türk öğrencilerin de çoğu tahsil sonunda veya savaş başladığında Türkiye'ye dönerler. Orada kalıp üniversiteye devam edenlerin sayısı 37, meslek okullarına devam edenler ise 57 kişidir.

Yakın ittifaklık ve savaş dönemlerinde Goltz ve Kannenberg gibi Alman Paşa ve aydınları eğitilmiş Türk subaylarını "Prusyalı'ya yakın", "Doğu'nun Almanları" ve "centilmen, dürüst, namuslu, kanaatkâr, zeki ve sadık" (Tepekaya, 2002: 40) diye överken bile aslında Alman üstünlüğüne imada bulunurlar. Burada aynı zamanda bilimsel-insan kaynaklı yardım

eden taraf olmanın ve teknolojik-ekonomik üstünlüğün verdiği kendine güven de rol oynamaktadır. Almanlar, Avrupa'ya göre her yönden çok gerilerde kalmış Osmanlı'yı askeri açıdan da yetersiz olarak görür. Alman silahları, gemileri, denizaltıları, hava gücü her bakımdan Osmanlıdan üstündür. Hatta denizaltı ve uçak Türklere hiç yoktur. Diğer düşman cephenin de silah ve teknolojik, ekonomik, insan kaynakları Osmanlı'dan güçlüdür. Buna rağmen savaş müttefikliği ile Alman kamuoyunda artık değişen bir Türk imgesi oluşur. Gazeteler, dergiler ve o dönemin önemli bir haberleşme ağı olan posta; mektup, kartpostal değişen bu Türk imgesini fazlasıyla gösterir.

Savaş yıllarında (1914-18) Almanya'da 28,7 milyar posta alışverişi olur. Sadece Avusturya'dan gönderilen kartpostal sayısı 827 bin küsürdür (Tomenendal, 2008: 36). Bu kadar önemli bir imge taşıyıcısı unsurda düzelen dost-Türkler imgesi açıkça görülür. Tomenendal'ın seçtiği savaş yıllarına ait 472 kartpostalda Türk sultanı ve askerleri heybetli çizilir (Tomenendal, 2008: 123-244), burada; eşit Alman-Türk hükümdarlar; cesur, güçlü cüsseli Türk subay ve askerleri; atlı, fesli tuğlu Türk asker ve subayları Almanlar ve Bulgar subaylarıyla beraberdir. Bunun gibi hilal, tevhid sancağı ve Türk bayrağı, "yeneceğiz", "zafer bizim", "silah kardeşliği" gibi Türkleri içselleştiren ve Alman kamuoyunda Türkleri "biz"den sayan parolalarla "eski Türk imgesini kırma" amaçlanır (Tomenendal, 2008: 59, 131). Bazı kartpostallarda ve basında Kaiser Wilhelm II., Sultan Mehmed V. und Franz-Joseph I. resmedilir. Türk ve diğer müttefik bayrakları subay-asker ve sultan-krallar beraber resmedilip alt yazılarında şu dövizler kullanılır:

Savaşta birleşildi; Yenilenmiş cesaretle ileri; Barışçıl uyumla zafere; Birlikten kuvvet doğar; Birlik, adalet, özgürlük; Tanrı ve adaletimiz; Ne kadar düşman o kadar şeref; Birleşen güçler; Silah kardeşliği: Parlak ümit, Kuvvetli inanç, Zafere inanç; Bu bayraklar adalet ve gerçek zaferi getirecek; Berlin-Konstantinopol; Dayanacağız; Sağlıklı yeni yıllar; Tanrı iyileri terketmez/Tanrı'yadır güvenimiz; Tanrı sadakatsiz İtalya'yı cezalandırsın/ İngiltere'yi yok etsin; Kuzey sahilinden Karadeniz'e kadar silahta sıkı birleşik ordu; Yeni dörtlü İttifak; Biz bir kardeşler halkı olmalıyız; Kim yenecek? Almanya/Avusturya-Macaristan/Türkiye;

Kutsallık ve Zafer; Birlikten kuvvet doğar, Hazarda ve seferde omuz omuza; Savaşla zafer ve barışa; Dayanın ve bayrağı zirvede dalgalandırın; Ona, dünyaya bizim nasıl sadık olduğumuzu gösterin; Tanrı bizimledir vs. (Tomenendal, 2008: 123-244)

Artık kökeni çok eskiye dayanan Türk-Alman ilişkilerinde ortaya çıkan kültürel olumsuz imgeler askeri ve stratejik işbirliğine engel olmaz. Propaganda ve savaş cephelerinden Türkler *kartal, aslan, azizlerin korumasında ortak şemsiyede, kardeşlik, birlik, güç ve kazanma* gibi parolalarla eşit ortak ve Alman ailesinden görülür. Yazılı resim-kartpostallarda dört müttefik kral yanyana ve eşitler olarak gösterilir. Türk subaylar ve çocuklar Alman, Avusturyalı ve Bulgar subay ve çocuklarla beraber Ostern (Paskalya; İsa'nın çarmıhtan sonra 3. günde dirilişi), Pfingsten (Panktot bayramı, Paskalya'dan sonraki Kutsal Ruh'un Havarilerin üzerine çöktüğü gün olarak kabul edilen 50. gün bayramı), Weihnachten (Kutsal geceler: 25-26 Aralık İsa'nın doğum günü) ve yılbaşı (1 Ocak gecesi) gibi Hristiyan kutsal gün ve bayramlarında ortak kutlayıcı olarak resmedilir. Ostern/Paskalya yumurtalarında diğer Hristiyan müttefiklerle beraber Türkler ve Türk bayrakları da çizilerek temsil ettirilir (Tomenendal, 2008: 206). Yılbaşı çam ağacında Türk bayrağı da resmedilip "kutlu geceler" (Tomenendal, 2008: 225) alt yazılarıyla Türkler de kültürel paydaşlıkta ortak kabul edilerek içselleştirilir. "Kayzer ve İmparatorluk için Tanrı'yla beraber. Candan Ostern Selamları" (Tomenendal, 2008: 225) parolaları kullanılır. Burada hem dışlamamak hem de Türkleri kendi kültürü içinde gösterip kendi toplumlarına kabul ettirme çaba ve yorumları söz konusudur. Alman gazetelerinde örneğin 1914-18 arası çok sayıda "I. Dünya Savaşı'nda Türk müttefikler" alt yazısıyla Türk askerlerinin fotoğrafları yayınlanır ve savaş cephelerinden ortak haber ve yorumlar verilir (www.sz-photo.de; <http://www.bpb.de>; <http://www.rnz.de/nachrichten>; <http://www.wienerzeitung.at>).

Ancak bu dış propagandanın yanında içerideki gizli ajanda Almanların üstünlüğü ve çıkarları üzerine kuruludur. Çanakkale zaferlerini Sanders ve Falkenhayn Paşaların sevki, Osmanlı'ya sevk edilen Alman torpidoları, mayınları, top, (makinalı) tüfek ve makinalarıyla kazanılmış gösterilir. Albay

Mustafa Kemal'in Anafartalardaki başarısının "bu görevin üstesinden gelebileceği"ni düşündüğünden Sanders'in onu oraya atamasıyla oldu denir (Reichmann, 2009: 152vd.). Alman tarafı, Çanakkale'de, 13-14 Mayıs, Muaveneti Milliye mayın gemisinin asıl sevk ve idaresinin Kaptan Teğmen Firle'dedir ve Türk Teğmen Ahmed Saffet Bey'in yardımcısıdır der. Bu geminin Goliath gibi İngiliz gemilerini batıran mayınları döşediği ve Türk tarafından da bu arada kahraman ilan edildiğini dile getirir (Reichmann, 2009: 203). Bunun gibi Çanakkale Boğazı'nın ve kıyıların mayınlanması ve savunma mevzileri yapımı için Almanya'dan Ağustos 1914'de Amiral von Usedom komutanlığında 500 ekiplik özel bir birlik gönderilir (Reichmann, 2009: 206). Ancak Türk tarafı gönderilen toplardan ancak 20/1'inin "kör bomba" olmadığını, yani patlamadıklarını Liman v. Sanders'e iletir (Reichmann, 2009: 208). Almanlar Çanakkale Boğazı'na 15 denizaltı gönderildiğini, 1915 Mayıs sonunda İngiliz Triumph ve Majestic gibi gemilerin bunlarda batırıldığını da yazar (Reichmann, 2009: 210). 33 savaş uçağı Almanya'dan karayoluyla "sirk aleti" veya başka adlar altında parça parça Türk topraklarına gizlice getirilir ve savaş hizmetine sunulur. Bunlardan üçüne Bulgaristan ve Romanya gümrük kontrolünde anlayarak el koyar. Almanlarca 13 Türk pilot Almanya'da, 23'ü Türkiye'de eğitilir. 1916 sonunda Türk cephelerinde 81 pilot ve gözlemci pilot ile toplam farklı tipte 90 savaş uçağı devreye sokulur. Bunların yedek parçaları da Almanya'dan güçlükle getirilir. İngilizlerin hava kuvveti gücü Türkiye'dekinin 8 katıdır (Reichmann, 2009: 213, 215, 218).

1895'den beri başaltılan Alman kamuoyunda Türk imgesini iyileştirme politikasında Alman-Osmanlı ittifakını pekiştirmek amacıyla çok daha yoğun olarak yayınlar. 2 Ağustos 1914'de oluşturulan Alman kamuoyunda politik reklam kampanyaları da başlatılır. Doğu (Şark) politikasının başrol yorumcusu akademisyen, gazeteci ve politkacı Dr. Ernst Jäckh'tir. Savaş öncesinden beri Osmanlılarla ittifaka olumlu baktığı ve açıkça kendini bu konuda ortaya koyduğundan adı "Türk Jäckh"e ve "ittifakın basın destekleyicisine" çıkmıştır. Bu konuda yayınladığı bir bildiri dergisi hazırlanır. İlk bildiri-derginin başlığı "Alman-Türk silah kardeşliği"dir (Martin, 2010'dan: 126-128). Haziran 1915'te yayınlanan bu bildiri-dergide

Jäckh, Kasım 2015’de Alman İmparatoru ile yaptığı görüşmelerde onun ‘Türk halkıyla yaşam sıcaklığı veren ittifakın sağlamlığına ve geleceğine olan inancını’ (Martin, 2010’dan: 129) yazar. Makalesinde ‘Alman savaşının neden bir Türk savaşına döndüğünü ve böyle olmak zorunda’ olduğunu açıklar ve ‘Alman-Türk savaş birliği zamanının geldiğini ve gelmek zorunda olduğunu’ (Martin, 2010’dan: 129) beyan eder. En çarpıcı ifadeyse aslında Ruslara karşı Osmanlılarla doğuda bir savaşın gelişmeye başladığını vurgulamasıdır. Bu savaşın ve Rus-Alman düşmanlığının dünya ekonomisi ve siyasi nedenlerle olduğu ve sosyal Darwinizm kuralıyla işlediğini ifade eder. Türklerle müttefikliğin ise bu anlamda doğal gereklilik olduğu, duygusallıktan etkilenmemesi gerektiğini, bunun Alman Şarkiyatçılık siyaseti gereği olduğunu da savlar: Rus-Alman düşmanlığını ve Türklerle ittifakı şöyle özetler: ‘Konstantinopol’e yapılacak saldırı Brandenburg Kapısı’ndan geçer’ (Martin, 2010’dan: 129). İstanbul’a Konstantinopol demek de Şarkiyatçı bir ifadedir; Batı’nın eski Konstantinopol’i kendi zihninde hâlâ İstanbul olarak kabullenmemesidir. Jäckh, ‘Türkiye’yle ittifak; yol arkadaşlığı kurmak ve pekiştirmek artık ufuktur. Barış görüşmelerinden sonra da verimli ve değerli işler yapılacaktır. Organizasyon ve tüm dünya için bir okul olmuş Alman halkı bu işle görevli olduğunu hissediyor’ (Martin, 2010’dan: 129) der. Bu ifadeler aslında dünya üstünlüğünü öngören bir zihniyeti göstermekte ve Türkleri bu davada stepne olarak kullanma amaçlarını da deşifre etmektedir.

1916’da yayımlanan ve 125 bin adet basılan ikinci bildiri-derginin başlığı “Türkiye ve Almanya”dır. Jäckh bu sayıda ‘Fırat ve Dicle arsındaki İncil’de tanımlanan cennet topraklarda bir Alman mareşali ve Türk generali Mezopotamya’ya giren küstah düşmana karşı ortak darbe vurmaya, Haruni Reşid’in hilafet kalesi olan Bağdat’ta İngiliz sancağını indirmek için el sıkıştılar’ (Martin, 2010’dan: 130) der. “Gerçekleşen Osmanlı-Alman tokalaşması”nı bu tür basın propagandası ile halkın gözünde “kutsamaya ve mitleştirmeye, Hristiyan-dinsel bir mecra” (Martin, 2010: 131) çekmeğe çalışır. Jäckh ‘en canlı insanlık tarihinin olduğu bölgelerde Alman-Türk silah kardeşliği başaracaktır’ (Martin, 2010: 131) der. Osmanlılarla ittifak Alman Kayzeri’nce

“coğrafyanın gereği, Tanrı’nın istediği bir bağımlılık”tır (Martin, 2010: 131). Jäckh’in 1916’da çıkardığı üçüncü ve son bildiri-dergi “Daha Büyük Orta Avrupa” adını taşır. Jäckh, Bamberg’de yaptığı bir sunuyu içeren bu nüshayı 16 bin adet bastırır. Burada özetle söylediği şey Alman politikasını yansıtır:

“Bugün mevcut olan gerçek, Orta Avrupa’da Kuzey Denizi’nden Akdeniz’e kadar hâlihazırdaki birlik yoldaşları olan 4 devlet Almanya, Avusturya-Macaristan, Bulgaristan ve Türkiye organizması. [...] Yunanistan ve Romanya ile de kararlı bir komşulukla bu Orta Avrupa artık *hayal* değil, bilakis dörtlü siyasi birlik olarak tamamlanmış bir gerçektir!” (Martin, 2010: 132).

Jäckh bu birlikteliği ‘Tanrı isteği’ ve ‘coğrafyanın bir gereksinimi’ olarak açıklar. ‘Bartı ve Doğu canlı, çok yönlü, tümcül bir organizmayla biraraya getirilmelidir. Bu yol savaşla katedilir’ (Martin, 2010: 132vd.) der.

Alman Tarihçi Klunke’ye göre “I. Dünya Savaşı’nda Almanya başından beri tesadüfi, hazırlıksız ve plansızdır. Ancak Türkiye’yi Ekim 1914’de müttefik olarak kazınması büyük başarıdır. Türk Sultanı’nın elindeki Peygamber’in yeşil sancağı altında inançsızlara karşı açılan İslam’ın “kutsal cihadı”yla İtilaf devletleri boyunduruğundaki Mısır, Fas ve hatta belki Merkezi Asya Rusya’sındaki Müslümanların veya Hintlilerin ayaklanması ümitleri ise boş hayaller olarak kalır. Dinsel parolalar teknik çağda artık tesirli olmaz. Buna rağmen İstanbul’un savaş ilanı Almanlar için coğrafi ve stratejik olarak büyük bir kuvvet kazancı olur: Boğazlar ve Karadeniz’den Rusya’ya Batı’nın silah yardımı gelemeyiz, böylece sanayisi de yeterli olmadığından Rusya, büyük nüfusunu Alman teknik üstünlüğü karşısında harekete geçiremez. İngilizler ise Mezopotamya, Arabistan, Suriye ve Filistin’i işgal için Süveyş Kanalı hareketinde büyük ordularını buralarda seferber etmek zorunda kalır (Klunke, 1969: 166). Bu durum Almanların Doğu cephelerinde Rusya ve İngilizleri Türklerle karşılayıp Batı’da önce Fransa’ya yüklenmesine yardım eder. Sonra Rusya ve İngiltere yenilecektir ama plan gerçekleşmez. Almanlar Fransızlara da Ruslara da (Galiçya’da) yenilmişlerdir. Reichmann incelediği savaş yıllarındaki Alman-Türk askeri ve siyasi ilişkilerde Almanların Osmanlı’yı bir

an evvel savaşa sokmak için talimat verdiklerini, Goeben ve Breslau gemilerini “göstermelik bir satışla” (Reichmann, 2009: 97) Türk flaması takıp Rus limanlarına ateş ettirerek Osmanlıyı bir oldu bittiyle savaşa soktuklarını tespit eder: Alman elçilik, kraliyet kriptoları, askeri misyon şefleri (General C. Freiherr von der Goltz, L. von Sanders ve K. von Kressenstein ile diğer misyon-yardım amaçlı İstanbul ve diğer cephelere (Türkiye, Suriye, Ürdün, İsrail, Lübnan, Mısır ve Irak) gelen 25 bin Alman subay ve askerinin (Reichmann, 2009: 2) gözünde “Osmanlı gerçi bağımsız bir ülkedir ama aynı değerde bir büyük güç değildir” (Reichmann, 2009: 16), ancak “boğazdaki hasta adamdır” (Reichmann, 2009: 32).

Buna rağmen “hasta adam” Türklerin I. Dünya Savaşı’nda topraklarında savaşılan cepheler: 1. Kafkas, 2. Kanal, 3. Filistin-Suriye, 4. Irak, 5. Çanakkale, 6. Hicaz-Yemen cephesi. Türk toprakları dışındaki cepheler: 1. Makedonya, 2. Galiçya Cephesi, 3. Romanya’dır. Almanlar Boğazlar/İstanbul, Kafkasya, Filistin, Suriye, (Ürdün, İsrail, Lübnan, Mısır, Irak) ve Mezopotamya cephelerinde toplam 25 bin subay ve asker bulundururlar (Reichmann, 2009: 2, 334). Reichmann, zamanın Alman Deniz Ateşesi Humann’ın 20.12.1920 kriptosuna göre (BAMA Freiburg Arşivi, RM 40/ 208, Blatt 99-103) “Almanların Doğu cephelerini yan savaş alanları olarak gördüğünü” yazar: “General Falkenhayn gibi önemli Alman subayları cepheleri Türkiye’ye kaydırmanın ‘gerçek cephelerini bertaraf’ ile aynı anlamda olduğu görüşünü dile getirmekte bir beis görmez” (Reichmann, 2009: 396). Ayrıca “Alman yardımlarının planlanması tekliflerinin sık sık ‘Konstantinopol’deki yetkililer için onur kırıcı bir tarzda formüle edilmektedir. Çünkü Almanya’nın üstünlüğünden ve Türkiye’nin bağımlılığından yana şüpheleri yoktur” (Reichmann, 2009: 396).

Binbaşı Lossow’un Falkenhayn Paşa’ya yazdığı 20.12.1915 tarihli (BAMA Freiburg, RM Nr. 40/208) yazısında: “Savaştan sonra Almanya’nın Türkiye’ye olan tutumu belki çekinceli belki sert olmak zorunda olacak ama savaş boyunca müttefik Türklere ve özellikle şimdiki hükûmete dostça davranmalıyız ve eğer Türk tarafının savaşa enerjik ve aktif devamı isteniyorsa ortak, güven dolu işler yapmalıyız. Bunun için Türkiye’nin kendi yoluna girmesi

tehlikesini yaratmak isitemiyorsak Türklere gerekli olan araçlar verilmelidir” (Reichmann, 2009: 353) der. Doğal olarak yine de müttefiklik gereği açılan Alman-Türk Doğu “yan” cepheleri yanında Batı’daki “asıl cephelerden” Galiçya, Romanya ve Makedonya cephelerinin açılma nedeni Osmanlı Devleti’nin; müttefiklerine (özellikle Almanlara) yardım etmek zorunda kalmasıdır. Osmanlı; Rusya, Romanya ve Fransa ile savaşır, ancak bu cephelerde başarılı olamaz. Plana göre Almanya batıda Fransa’nın ‘işini’ halledecek, bu süre boyunca Avusturya-Macaristan da doğuda Rusya’yı oyalayacaktır. Ancak Avusturya-Macaristan bu işi başaramaz. Rusya orduları Karpat dağlarının kuzey eteklerine kadar ilerler. Bunun üzerine Almanlar doğu cephesinin merkezi Galiçya’ya Türk kuvvetlerinin gitmesi konusundaki Enver Paşa’nın teklifini kabul eder. Daha önce Çanakkale’de savaşmış 19. ve 20. tümenlerden 15. kolordu oluşturularak, Temmuz 1916’dan itibaren yaklaşık 30.000 Türk askeri her tabur bir tren katarına denk gelecek şekilde, trenle Galiçya’ya yola çıkarılır. Eylül 1916’da intikal tamamlanır. Bu kolordunun komutanı, Kurtuluş Savaşı’nda da önemli görevler üstlenen Yakup Şevki Subaşı’dır. Kasım 1916’da görevi Cevat Paşa’ya devredecektir. Türklerin Avrupa’da savaştığı üç cepheden biri Galiçya’dır. Genellikle Romanya cephesi ile karıştırılır. Türklerin asıl olarak savaştığı yer, Berezhany kasabası çevresidir. Burada Türk askerleri Almanya’ya olan coğrafi yakınlığından dolayı basın tarafından daha fazla tanınır.

Galiçya savaşı başladıktan sonra savaşın getirdiği can pazarında yanındakinin milliyeti artık önemli değildir. Almanların Türk imgesinde cephede birebir gözlem oratımı doğar. Avusturya gazetelerinden “Zeit und Sport”da 1916-17 yıllarında Katolik Liga Kadın Başkanı Kontes Pauline Lubienska’nın (Gräfin von Lubienska) anıları ”Türk Askerleri” adı altında anı-röportaj olarak yayınlanır. Bu anılar savaş zamanı Kızıl Haç hastanesinde gönüllü hemşirelik yapan ve Galiçya cephesindeki yaralı Türk askerlerini bu hastanede tanıma fırsatı bulan Lubienska’nın gazeteye anlattığı ağır savaş durumları Türk imgesiyle doludur. P. von Lubienska, Türk askerlerinin çok dayanıklı olduklarından bahisle: “Dudaklarından hiçbir şikayet dökülmüyor, çelikten adamlar bunlar” der ve röportaj haber şöyle devam eder: “Lubienska Kontesi baktığı Türk askerlerini

‘çelikten adamlar’ olarak tarif ettikten sonra şunları ekler: ‘Biz 20. asrın sınırları yıpranmış insanlarına bunların bu korkunç acılara nasıl tahammül ettikleri tam bir Orta Çağ işi gelebilir. Bayılıp düşüyorlar, ancak tek ses, tek şikayet dudaklarından dökülmüyor.’ Bir başka ifadesinde şu tespitlerini aktarır: “Türk, doğası gereği neşesiz, suskun, ama hislenmek ve hatırlamak onların iyi anladığı şeylerdir.” - “Her bakımdan kannatkârlar, sadece tütünleri olmalı. Ona günlük ekmekleri kadar ihtiyaçları var.” Lubienska birçok Türk askerinin tütün istediklerini “-Bize çorba, et vermeyin, ama tütün ve ekmeğin verin” dediklerini anlatır. Anlattıklarını şu sözlerle bitirir: “Şimdi bu insanlar artık bizim askerlerimiz oldular. Topraklarımız için savaşıyorlar; bizim için. Şimdi onlara bakıyor, onlar için endişe ediyoruz. Özellikleri bilinse, tanınırsalar tütünleri eksik bırakılmazdı. [...]. Türk askerlerine ekmeğin, zeytin ve peynir veriliyor. İki gündür tek lokma yemediler.” Gräfin von Lubienska Türk askerlerinin cesaretine hayran kalır ve şunları dile getirir: “Türk, düşman olarak yaman bir savaşçıdır ama kalbi güvercin kalplidir. [...]. Türk askerleri doktorlara, düşman Fransız yaralılara karşı dostça muamele etmelerini uyarıyorlardı. -Aman bey!, dedi bir Türk askeri, -Onlar da bizim gibi yaralılar ve artık bizim kardeşlerimizler.” Kontes Lubienska başka bir Türk askerinden yarası “acılı bir sargılama işlemiyle” şöyle bahseder: “Askere hiç mi acı duymadığımı sorduğumda, asker: ‘-Oh, evet Madam! Çok acıyor, ama bağırırsam arkadaşlarım üstüme güler, dedi.’ Gönüllü hemşire Lubienska tanıdığı bu Türk askerlerini “çalışkan ve dindar” olarak da tanımlar (Lubienska, 1917).

Savaş yıllarında buna benzer olumlu Türk imgeleri çoğalıp yayılırken, aynı zamanda Türklere her alanda eğitim ve yardım edildiği haberleri de yoğundur ve bu *ortak eşit partner değil, yardım edilmeye muhtaç*, daha önce söylendiği üzere *Alman katkısıyla ayakta duran* ülke imgesini de pekiştirir. Bu anlamda Alman kamuoyu tarafından ve resmi makamlarınca Türklere, eğitilmesi; eğitim sistemi ve askeri personel ve malzeme verilmesi gereken bir halk gözüyle bakılır. Türkler ve Türkiye geniş halk kütlesi kurulması planları devreye girer. Bunun için de 1917’ye kadar Almanların tatil ve geziler için şimdiden Türkiye’ye gitmeleri teşvik edilir. Türkiye’den gelenlere

de “bilet, ve gümrük indirimleri sağlanıp, yabancı konuklara daha kabullenici ve açık olunmalı” tavsiyeleri yapılır (Cole vd., 2011: 291). Reichmann’a göre “Alman İmparatorluğu Osmanlı İmparatorluğu’nu denk müttefik olarak görmüyordu. Bu nedenle sürekli kendi askerleri ve subaylarına özel statü sağlamak –az veya çok anlaşılır bir şekilde- Türk nüfuzundan ayrı tutmak istiyordu” (2009: 352). Türk tarafında Alman subaylarının “geri kalmış Osmanlılar” karşısında takındıkları kendini beğenmiş tutumları “dostça bir ilişki” için handikap olur (Reichmann, 2009: 375). Alman subaylar buldukları birliklerde sürekli tüm sevk ve idareyi rütbelerine bakmaksızın ele almak ister (Reichmann, 2009: 377). Almanlar denizaltıları kullanamazlar diye Türklere öğretmeye de yanaşmazlar (Reichmann, 2009: 380). Ancak Türk askerinin örneğin makineli tüfeği kullanmayı “çabucak” öğrendiği ve Gelibolu ve Filistin’de İngilizlere ağır kayıplar verdirdiği de anlatılır (Reichmann, 2009: 381). Geneldeyse olan tüm kayıp ve hatalar “yeteneksiz Türklere” maledilir (Reichmann, 2009: 382). Alman kamuoyunda Çanakkale ve Mezopotamya’da Türklerin kazandığı zaferler onlara artan bir “Türk şovenizmi” aşıladi yorumları da yapılır (Reichmann, 2009: 376). Dolayısıyla Türkler zafer kazanınca da kaybedince de Almanlar tarafından eleştirilebilir.

Yapılan propagandaların sonucundaysa “Alman halkının asker veya sivil büyük bir bölümünde Osmanlı ülkesinde ‘daha iyi’ bir hayat ümidi vardı” (Reichmann, 2009: 225). Sonuçta orası “İçinde süt ve bal akan” (Reichmann, 2009: 225) bir ülkeydi. Bun imgede “19. asrdaki Şarkiyatçılık etkisi vardır. Halk tabakasında ‘renkli Doğu’ güncel yaşamın çoğunda etkisini göstermişti. Alman ev ve otelleri ‘Doğu stili’nde döşenmiş, edebiyat ‘tipik Doğulu’ öğeler içeriyor ve resimde ‘Doğu etkilenmeleri’ dile getiriliyordu” (Reichmann, 2009: 236). Aslında Türk ülkesine gelen gönüllü Almanların arasında Almanya’da ve Alman cephelerinde pek de istedikleri statüleri kazanamayan “karakter eksikliği” olan, “müskülpesent kişilikli”, “sert mizaçları” olan, kendini Türklere “güya üstün ve azametli sanan”, “Doğu savaşçıları” veya “fırsat arayıcıları” da çoktur (Reichmann, 2009: 234vd).

Ancak Türk topraklarına gelen Alman asker ve subaylar gerek toplumsal yaşam gerek

cephelerde pek de memnun kalmaz, hatta “hayal kırıklığına” (Reichmann, 2009: 327) uğurlar. Binbaşı Guhr 1937’de yayınladığı “Türkischer Divisionskommendeur” adlı anılarında ‘3. gün Türk sınırına vardık. Her taraftaki imarlı manzara kaybolup yerini bodur, kahverengi çalılar ve ıssız bozkırlar aldı’ (Reichmann, 2009: 237) der. Almanların çoğu için Türk ülkesi “yabancı bir çöl, boş, ümitsiz ve sert bir çevre”dir (Reichmann, 2009: 237). Bu Alman askeri personel çoğu zaman camiiler, minareler ve ekzotik çöl manzaralarından bahsederler. Savaş pilotu Bormann “Lautstreitkräfte in Weltkrieg” 1920, adlı anı derlemede Mezopotamya’ya doğru ilerledikçe ‘Ağaçsız, çalısız, taş sertliğinde yanmış lehim gibi toprak gözün alabildiğince uzanıyor. Doğu mucizelerinin fantastik tasavvurları acımasızca bozuldu’ (Reichmann, 2009: 304) der. Alman sıhhiye astsubayı Dr. Lawetzky’nin “Der Krieg im Heiligen Land. Erlebnisse eines Truppenarztes in Vorderasien” Berlin 1938, adlı anı kitabında Türk şehirleri sık sık ‘pis ve tiksindirici’ olarak anlatılır (Reichmann, 2009: 237). Alman Deniz Kuvvetleri personeli anılarında İstanbul’da “fantastik Doğu-manzaralarını görememiş” ve “1001 gece masalları ülkesiyle” karşılaşmayı boşuna ummuşlardır. Osmanlı devletinde görevlendirilen denizci Alman askeri personelin anı, mektup ve raporlarındaki Türk imgeleri de karacılar gibi benzer ve olumsuz imgelerle doludur:

Tecrübesiz Türk gemiciler Rus donanmasıyla karşılaşmaktan korkuyorlar; Türk donanması yürüyecek durumda değil; Türk personel ve malzeme perişan durumda; Türk donanması ümitsiz; Alman askeri disiplini bahriyede de Doğu şartlarına adapte edilemez; Osmanlı askerlerinin eğitimine yeterli zaman kalmadan Almanlar tarafından Rusya kıyıları topa tutulup savaşa girildiğinden ilk kez sefere çıkıyorlar ve denizde kurban oluyorlar; Türk bahriyeleri de tembel; Türklerde Almanların emir ve tavsiyelerine pasif direniş mevcut, Türklerdeki yanlış bir milli gurur ve herşeyden önce tembellik hesaba katılmalı ve bununla mücadele edilmelidir vs. (Reichmann, 2009: 283-89).

Filo komutanı kaptan teğmen Firle annesine yazdığı 1.11.1915 tarihli bir mektupta (BAMA Freiburg, N 155/ 2, Blatt 89) Bulgarların Prusyalı örneğinde ‘ot (aptal) Türklerden (Kümmel-Türke; Kimyon Türk), ki bunlardan sadece basit asker çıkar, daha gerçek askerdirler’ (Reichmann, 2009: 288) der. Firle İngiliz gemisi Goliath’ın batırıldığı oprasyondan sonra yazdığı gizli raporda (13. Mayıs 1913, BAMA Freiburg, N 155/ 24, Blatt 30), Türk personeli, komutanları ve subayları “Alman sevkini sakın ve güvenerek takip ettiler” (Reichmann, 2009: 290) diyerek Türkler için başarının ancak Almanlara tabii olunursa geleceğini ima eder. Diğer bir Alman subay Teğmen Schmiedicke Sivas’tan İstanbul’a yazdığı 17.8.1916 tarihli bir raporda (BAMA Freiburg, RM 40/ 208, Blatt 45) Türklerin Almanlarla ittifakı elzem gördüklerini yazar: ‘Ama herkes *Türkiye’nin selametini sadece* Almanya ile sıkı ittifakla görmekte ve her mevkide Almanları görmek istemektedir’ (Reichmann, 2009: 293). Almanlar “tembel ve Alman düşmanı Doğulular” dedikleri Türklerin bu olumsuz imgesini ülkelerine taşırlar ve Türkiye’den ümitsizdirler (Reichmann, 2009: 293vd., 297vd.).

Alman Hava Kuvvetleri subaylarının anılarında ise aslında Asya, Osmanlı ve Türkiye’den fazla bir bilgileri olmadıkları, ancak kahraman, kudretli “Enver Paşa’nın ülkesine” (Reichmann, 2009: 303) hizmete geldikleri yazar. Türk subayların Almanlara gösterdikleri misafirperverlik de kültürel düşünce tarzından dolayı ters teper. Alman Pilot Euringer “Vortrupp - Pascha” 1937, anı romanında aynı tren kompartmanında Türk süvari subaylarıyla yolculuk ederken, bunların kendilerine dostça jestlerle yiyecek ve sigara sunduklarını ve kendisinin hijyen nedenlerle ikramdan nasıl iğrendiğini anlatır:

‘Ancak sigaraları bizzat sarıp, dilleriyle ıslatarak dostça uzatmaları ürkütücü. [...] Gözlerimi kapıyorum. Aman Tanrım! Kolera, çiçek veya frengi. İnsan vatani için neler yapmaz? Tadı güzel olduğuna yemin bile ettim. Bunun üzerine her defasında sigara sardıklarında ilkin bana uzatıyorlar. Hatta bana öyle geldi ki, sarmaları bizim için özel bir sevgiyle ıslatıyorlar. Şükür Konya’da, son duraklarında, indiler’ (Reichmann, 2009: 305).

Alman askerler Türklere karşı hep bu tür ikircili intibalara sahiptir. Almanların “piyade talimatı” 1929, no 146’da da bu “yabancıdan etkilenme” göze çarpar: “Her yerde kendine has Avrupa kültürü ve sınırsız pislik, debdebeli binalar ve Türklerin viraneleri arasındaki zıtlıklar göze batıyor. Ama her şeyi güneş ışıkları altınla yaldızlıyor ve bu ona Doğu’nun büyüsunü sunuyor” (Reichmann, 2009: 237).

Askeri açıdan Alman askerlerin tecrübeleriyle hükmüne vardıkları imge Türkler “cesur askerlerdir” ancak Araplar “korkak Araplar” olarak öne çıkar (Reichmann, 2009: 238). General Heuck, Alman Devlet Arşivindeki 15.12.1920 tarihli (BAMA, Freiburg W 10/ 51677) bir yazısında Türkler hakkındaki gözlemini şöyle aktarır: ‘Türk genelde mükemmel askerdir. Burada sadece Anadolululardan bahsediyorum. Gerçi bizim eski etkileyici Kayzer ordusundaki Alman askerler gibi gözü pek değiller ama bilhassa savunmada takdire şayan bir dayanıklılıkları var’ (Reichmann, 2009: 238). Binbaşı Kiesling, “Soldat in drei Weltteilen” adlı anı kitabında, 1935, Anadolulu Türk’ü şöyle tanımlar: ‘Anadolulu [...] kuvvetli bir halk tipi. [...] Bedeni mukavemetli, dürüst ve edepli düşüncelidir; disiplinlidir, onda örnek bir sadakat yerleşiktir’ (Reichmann, 2009: 238). Diğer yandan Kannengießer Paşa “Gallipoli” adlı anılarında, 1925, Osmanlı’daki azınlıkları sayar: Lavantenler bunların hepsinin karışımı, bazılarının da İtalyan ve Fransız karışımı ve ‘atalarının tüm kötü özelliklerini içlerinde barındıran’ bir halk oldukları, ‘Türklerin milli şuurunda Arapların güvenilmez’ olduğu, ‘Avrupalı Türk (Trakyalı) ile Anadolu Türkü’nün de farklılıkları olduğu ve Anadolulu’nun hepsinin incisi’ olduğunu yazar (Reichmann, 2009: 240). Sina Yarımadası, Süveyş harekâtı, Irak ve Suriye cephelerine katılan Almanlar buradaki Arapları ve Bedevileri “yağmacı haydutlar”, “yeteneksiz, eğitimsiz ve disiplinsiz insanlar,” “korkak, hemen panikleyen, güvenilmezler” olarak değerlendirirler. Bölgedeki askere alınanların eğitimi, silahlanması ve motivasyonunun savaş için “şüpheli” olduğundan bahsederler. Hatta bölge Araplarından çoğunun hem Alman hem de Türklere karşı “düşman hisli” oldukları, Arap ve Bedevilerin özellikle Mısırlıların “yükü para karşılığı çok rahat saf değiştikleri ve Türk subayların Araplardan daha fazla güvenilir olduklarını” belirtirler. Cemal Paşa’nın küçük suçlardan bile Arapları asmasının “Türk

iktidarına” karşı hoşnutsuzluğa sebep olduğu ve Arap ayaklanmalarına katılımı artırdığını rapor ederler (Reichmann, 2009: 179, 198, 258-261). Osmanlı 3. Ordu kurmay başkanı Alman Binbaşı F. Guse “Kafkasfront”, 1940, adlı eserinde bir yandan Türkler ‘öğrenme yetenekli, kabiliyetli, sevimli ve itaatkar’ derken diğer yandan ‘tembel, korkak, hilekâr, bazen de kibirli’dir (Reichmann, 2009: 241). Prof. Georg Mayer’in 1916 yılındaki “Türkiye ve Türkler hakkındaki gizli raporu”nda Hristiyan azınlıklar toplumun üretken kesimleri, Türkler ise ‘barbar baskıcı/yöneticiler’ olarak sunulur (Reichmann, 2009: 240).

Diğer Alman askeri, diplomatik raporlar, mektup, anı ve romanlarda cephelerde bulunan Almanların gözünde genel olarak Türkler şu imgelerle anlatılır:

Avrupa’da “zaman altındır” denirken Türkler “Acele şeytandandır” deyimleriyle farklı bir zihniyetler; yapmaya söz verdikleri emirleri yerine getirmiyorlar; Doğu rahatlığı ve ihmalkârlığından bir türlü vaz geçiremiyor; cephelerden çok sık ricat ediyorlar; subay ve askerlerin çoğu aptal, dost düşman ayırmadan bazen tesadüfen ateş açıyorlar; cephelerde aşırı korkaklıkları var; tüfek dolduracak kadar bile eğitilmiş değiller; topçular 1880’den kalma kıt eğitimle kalmış, askeri temel bilgilerden yoksunlar; Doğu kaderciliği ve ‘kısmet’ anlayışları var; Türk askeri açlığa, susuzluğa ve her türlü yoksunluğa tahammüllüdür; bu ahmakça bir sabırdır; askerlerde zafer istenci eksiktir; işlerini sevmiyorlar; vatan sevgileri yok, yorgun yürekli gelecek ümitleri yok, Allah’ın isteğine teslim olmuşlar; milli his ve hizmette takat eksikliği var; birliklerde ve sahrada tuvaletleri yok, buralar rastgele çevreye ihtiyaç giderilen, koku ve salgın hastalığın böylece daha da fazlalaştığı yerlerdir; askerler ellerine kazma alıp mevzilerini daha müstahkem edecekken boş boş oturuyorlar; subaylar insiyatif ele alıp bir işi halledemiyorlar çünkü Sultan ve üst makamların sürekli baskısından serbest karar veremeyecek durumdadırlar; Türk subayları ‘sopa olmadan asker yola gelmez’ demektedir; insan, malzeme ve lojistik çökmüş durumdadır; kıyafet ve teçhizat perişan,

çoğunun ayaklarında kayışlar veya iplerle bağlanan çarıklar var; iplik olmadığından elbiseler çoğunlukla yırtık, asker ve sivilin hayvanları da yarı aç, askerlerin beslenmesi kıt, çoğu zaman kuru zeytin veya meyveyle ekmek veya pilav yiyorlar; orduda sahra mutfağı ve fırını nadir bulunuyor; subay, er ve erbaşların maaşları ya münferit ödeniyor ya da hiç ödenmemekte; dağlarda ilerlerken yol yok, yiyecek yok, askerler bir avuç buğdayla yetiniyor ve hayvan kadavrası kemiriliyor; at pisliğinden arpalar seçilip yiyiliyor; subaylar enerjisiz ve işe yaramaz; askeri hastaneler teçhizatsız ve donanımsız bu nedenlerle yaralıların ölüm oranı çok yüksek; yıkanmış çamaşırları bile bitli ve pislik içinde, tedaviler en kötü tarzda üstünkörü, sevk esnasında ölen askerler vagonlardan atılıyor; yaralılara sıhhi gözetim yok, oda veya koridorlarda bitli bitli uzatılıyorlar; ilaç, malzeme ve diğer malzeme çok az, koruyucu aşular çok kıstlı vs. (Reichmann, 2009: 101-409).

Astsubay Fritz Meyer'in, Telemann adlı bir arkadaşına yazdığı mektubunda (19.9.1917 BAMA Freiburg, MSg 2/ 2152) ifade bulduğu gibi Almanlar Osmanlı'nın kırsal kesimlerinde yaşayanlarına 'yarı vahşi' demektedir (Reichmann, 2009: 338). Almanlar sıhhi malzeme konusunda da Türklerin sınıfta kaldığını rapor ederler. Örneğin, Liman v. Sanders'in "Fünf Jahre Türkei" 1920, anılarında 1916'da Çanakkale'de 60 bin askere malarya hastalığı için 8 kg chininin olduğu oysa gerekli miktar ise 3840 kilodur. Almanların genel Türk imgelerine dair çoğu olumsuz imge ve ifadelerden yine bazıları şöyledir:

Halk da hijyene önem vermiyor: Kur'an'ın hijyen olmayan ve hastalık teşvik edici taharetlenme emrinden dolayı personel direk su kaynakları kenarında ihtiyaç gideriyor; hatta birliklere içme suyu taşıyanlar da böyle yapıyor çünkü dinleri ibadet için yıkanma (abdest) emrediyor; bu dinsel ve medeniyet farkından dolayı Türk askerleri hastalık yayıcıdır; [Kur'an'da böyle direk su kaynaklarına taharet/temzilik yapılması emri yoktur, ama suyla, su bulunamazsa taş ve yaprakla vs. temizlik/taharet emri

vardır N.K.J; Alman askerler Türklerden salgın hastalık kapıyor ve ölüyor, bu nedenle Almanların Türk askerleriyle tedavi sırasında bile teması hastalık bulaşır endişesiyle sıkı olarak ayrı ortamlarda yapılıyor; ölmek için halk askere gitmek istemiyor; Türkler halktan fidye veremeyenleri askere zorla acemi alıyorlar; birliklere sevkiyat vagonlara tika basa doldurularak yapılıyor; birkaç kavun ve ekmele son istasyona dek kaçmalar engellensin diye vagonlar kapatılıyor; vagonlar ter kokulu, sidik ve dışkılar vagonlardan ancak insanlar inince boşaltılıyor (Reichmann, 2009: 241-265).

Genelde Osmanlı'da askere yeni alımlarda köye gelen jandarmaya rüşvet veremeyenlerin askere alındığı, bunların yük katarlarıyla 40 veya daha fazla sayıda bir vagona bindirilip birliklere gönderildiği, Schraudenbach adlı bir Alman subayın "Muharebe", 1925, adlı anılarında da birebir gözlemler anlatılır: 'Böyle bir sevke Bağdat demir yollarının istasyonlarında rastladım. Vagonun bölümlerinden 3, 4 düzine insanın kokan ter, idrar ve dışkısı dışarı taşıyor ve rayları pisletiyor. Basit metodlar ülkesi!' (Reichmann, 2009'dan: 254). Alman askeri personelin diğer rapor, mektup, anı ve romanlarında Türkiye ve Türk imgesi şöyle özetlenebilir:

Araplar Bakü'de teslim bayrağı çekerken Anadolu piyadesi korkusuzca ve büyük bir hamleyle saldırıyor; Araplar 1918'de savaşta Türklerin başarısızlığını anlamış bu da ayaklanmalara Alman ve Türk askerlerine saldırmalarına neden olmuştur. Hatta Arap yağma çeteleri Türk kabilelerine ve Almanlara saldırıp yağma yapıyorlar; Jöntürkler Alman menfaatlerine aykırı olarak Panturanizm izlemektedir (Reichmann, 2009: 262-265).

Alman ve Türk savaş birliğine rağmen, cepelerde ve garnizonlarda hiçbir Alman'ın bir Türk'le bireysel dostluk ve sosyal ilişki neredeyse gelişmez. Türkler ve Almanlar arasında kaynaklara göre sadece nadir dostluklardan biri Alman komutan Firlle ile Muavenet'in komutanı Ahmed Saffet Bey ile kurulabilir. Bu ikili savaştan sonra da mektuplaşırlar ve görüşürler, hatta Saffet Bey,

Firle'nin kızının vaftiz dayısı olur. Almanlarca "Türkleşti" denen Goltz Paşa gibi Firle de Türk dostudur. Yukarıda belirtilen Türkler hakkında onlarca olumsuz raporu yazmasına rağmen, Osmanlı ülkesindeki "başkalığa" vurgu yaparak farklılıkları normal gören ender Almanlardandır (Reichmann, 2009: 291). Osmanlı'daki Alman Hava Kuvvetlerinin komutanı Major Sernos da ayrılırken "Türklerimden talimata göre ayrılıyorum, [...] Bu ayrılık zor geldi. Gözyaşları akıyor" (Reichmann, 2009: 322) der. Alman subaylardan sadece Kreß, Guhr, Serno und Firle "alışılmadık çevreye" azami uyum göstermeye çalışır (Reichmann, 2009: 406). Ancak genelde Almanlar arasında artık Türk subyalarının yavaş yavaş "Alman düşmanı" oldukları düşünülür, gemilerde kara birliklerinde olduğu gibi "Alman-Türk Silah kardeşliği"ne uygun ortak hiçbir arkadaşlık emaresi yoktur. Burada dil bariyeri de önemli bir faktördür, karşılıklı olarak diller bilinmediğinden işaretleşmeyle konuşulmaktadır. Almanlar hastalık bulaşır diye halkla ve meslektaşlarıyla temas etmekten Deniz Kuvvetlerinde de çekinirler. Türkler Goeben ve Breslau'da (Yavuz ve Midilli) ancak kömürcü olarak bulundurulur. Reichmann'ın derlediği Alman rapor, mektup ve günlüklerden ortaya çıkardığı bu kaynaşmamamın nedenlerinden bazıları da şu intibalardır:

Türk subayı vasat ve tüm Doğulular gibi tembeldir, görev hissi ve sorumluluk bilinçleri yoktur; kültürel bir genel musibet hâkimdir; en zor koşullarda görevini ifa eden Türk askerinin zıddına subayları için hiçbir tatmin edici ortam yoktur. Bu subaylar "cesur asker"e çetin kaderini hazırlayan musibetlerdendir; Türk subaylar tembel, yavaş, kayıtsız ve biaskeri tutum içerisindedir, kısa eğitimle subay olunuyor; Boğaz'daki Savaş Bakanlığı Türk anlayışsızlığı, kararsızlık ve açık korku içindedir; karargâhtakiler çok çabuk boş gerekçelerin ardına sığınıyor; Türk subaylar askere yanlış emir ve talimat veriyor; Türk birlikleri korkak ve perişan; Lider (Enver Paşa) ve subayları yeteneksiz, cahil, kibirli, ihmalkâr ve korkak; subayların tavır ve davranışları 'dayanıklı asker'in başarı yetisini engelliyor; bunlar cepheden kaçan askerleri durdurmuyor bilakis onlara katılıyorlar (Reichmann, 2009: 266-70).

Almanlar Osmanlı generalleri ve subaylarını, İttihat ve Terakki Partisi torpillisi veya saray "gözdesi" olarak ani yükselmiş olarak görür (Reichmann, 2009: 112). Çoğu Alman subay Türk subaylarının sınıf üstünlüğünü eleştirir:

At üstüneyken bile emir erleri başlarına şemsiye tutuyor; paşalar için birliklerine özen göstermek bilindik birşey değil, askere gelen yevmiyenin bir kısmını ceplerine atıyorlar; yüksek rütbeliler başarısız öyle ki, bu başarısızlıklar Almanlarda olsa askeri mahkemeyi boylarlar; cephe gerisinde manikür yapıyorlar (Reichmann, 2009: 272).

Türk dostu Goltz Paşa bile bir raporunda İstanbul'daki 1. Ordu komutanı Şükrü Paşa için 'kabiliyetli ama pasif Türk tabiatı var. [...] İstenç çok şey yaptırır, ancak ne yazık ki, bu Türk karakterinde etkili ivme yapamıyor' der (Reichmann, 2009: 272vd). Türk cephelelerinde bulunan Alman askeri personeldeki diğer genel olumsuz Türk imgeleri devamen şöyle:

Torpille 17 yaşında subay bile var, politik koruma altında olanlar çok, özellikle İttihat Terakki üyeleri; politik entrikalar çok, ehil olmayan personele sorumluluk veriliyor; Enver Bey'in kardeşi Nuri Paşa 26 yaşında ordu komutanı olmuş; Üsteğmen Paraquin'e göre 'yetersizliğinin sebebi' budur; yine Amcası Halil Paşa 35 yaşında diğer Jön-Türkler gibi hızlı yükselmiştir, tüm bu olanlar Alman 'ideal imgesine' uymaz; Enver Paşa bir diktatördür ve Liman von Sanders ile sürekli ters düşmektedir. Sanders en iyi askeri planlarını yetersiz olan genç Enver Paşa tarafından engellendiğini Sultan'a veya Kayzer'e sık sık şikayet eder, Cemal Paşa da Suriye cephesinde Almanların savunma planlarını sekteye uğratar (Reichmann, 2009: 274-277).

Almanların kültürel stereotip olarak belleklerine yerleşen "tembel Doğulu" ve "çalışkan Alman" etrafında örülen imge, sahadaki Türk-Alman işbirliğinde Türklerin inandıkları gibi olduklarına dair kanaatleri pekişir ve bu durum Almanların özgüven ve "üstünlük" hislerini artırır. Alman subaylar garnizondarda bile Osmanlı subaylarla bir araya

gelmezler. Onlara göre ‘bittelikeyibunedenlerin başındandır. Türk subaylar Almanların kendi aralarında olduğundan daha fazla bitli ortamlara maruz kalmaktadır. Bundan kaçınmak onlar için mümkün değildir’ (Reichmann, 2009: 278). Ancak Tuğgeneral Heuck Alman Reich arşivine yazdığı raporda (W 10/ 56177) Çanakkale’de iyi Türk subayların olduğu rapor eder: ‘Emrimde Alman subayı gibi asker ve karakter özelliklerine sahip Türk subaylar da vardı. Türk subayı iyiyse bu o mükemmel demektir. Bu türden birkaç arkadaşım oldu ve onları tekrar görmekten memnunum. Ama çoğu şehit oldu’ (Reichmann, 2009: 270). Alman subay ve makamlarının en çok şikayet ettiği konu yetiştirilecek Türk personelin hatta subay adaylarının bile okuma yazma bilmemeleri, hatta daha eline tek bir silah almamış birkaç subay bile gördükleridir (Reichmann, 2009: 381). Reichmann’a göre Alman-Türk “savaş kardeşliği”nin daha çok “mitleştirildiği” gibi bu müttefikliğin kamuoyuna “problemsiz” sunulduğu ve “propaganda” olarak kullanıldığı ortadadır. Aslında bu ittifaktan daha çok Almanya’nın faydalanması ön planda olduğu ortaya çıkar. Reichmann’a göre de “bu ortaklığa silah kardeşliği denmesi yanlış bir kavramdır” (Reichmann, 2009: 389, 409) denebilir. Reichmann “Osmanlı Ordusu Almanya’dan gerçekten modern silah-teçhizat alamamıştır” (Reichmann, 2009: 391) tespitine varır. General Lukow Türk askeri için daha fazla askeri yardım ve malzeme isteyen General Ludendorff’a 26 Ağustos 1916’da yaptıkları bir konuşmada “sizin savaş alanlarınız önemli değil” der. Lukow’a göre “bir müttefikten kendini tam feda etmesi beklenemez” (Reichmann, 2009: 396). Almanlar yaptıkları yardımlar karşılığında Türklerin tüm strateji plan ve projelerde kendilerine tabii olmalarını beklemektedir. Türkler ise buna karşı çıkmaktadır: “Berlinde, Osmanlı ordusunun başarısızlığının suçu bizatihi Türklerde aranıyor, bu arada diplomatlar Boğaz’daki hassas partneri hoş tutmaya çalışıyor. [...] Alman yardımları hoş geldin, ama işlerine karışmaya hayır” (Reichmann, 2009: 35). Ancak yardımlar da istenen miktarda gelmez. Türk hükûmeti istediği 5 Milyon Alman markı kredi yerine sadece 2 milyon mark alabilir (Reichmann, 2009: 102vd.). Ocak 1916 ‘ya kadar Bab-ı Âli’ye Alman yardımı 138,656,983 marktır. Savaş sonuna dek bu rakam 435 milyon marktır. Buna ilaveten 500 milyon mark da askeri olmayan, tarım, kömür çıkarma aletleri

gibi işlere harcanır. Alman deniz ateşesi bu yardımın toplamının 1,3 milyar mark olarak tahmin eder. Ancak bu borçların kısa vadede ödenemeyeceğini bilen Almanlar bu nedenle Baku gibi petrol ve diğer zenginlikleri olan bölgelerin işgaline öncelik verir (Reichmann, 2009: 352vd.). Dünya savaşında kimi kaynaklar Türklere yapılan Alman yardımını çok yetersiz, bazıları yeterli bulur (Reichmann, 2009: 376-393). Almanların asıl isteği daha çok Türkiye’nin “askeri bağımlılığı”dır: “Hiçbir Alman subay bir Türk’ün emrine giremez. Sadece savaş bakanı ve genelkurmay başkanına göstermelik bir şekilde olabilir” (Reichmann, 2009: 76vd.). Bu satüyü Almanlar savaş boyunca da hep korumak isterler. Türk askeri planları da Almanlarca genelde yarar esasına göre red veya kabul edilir. Kafkas cephesine Turanizm’e hizmet ediyor diye karşı çıkılır. Bu cephe Türklerin oldu bittisiyle açılıp başarılar gelip Gürcistan’ın ele geçirilmesinden sonra burada özellikle “Tatar sürüleri” tarafından Hristiyan Ermeni, Rus ve Gürcülere katliam ve yağma yaptıklarını söyleyen ve orada 5250 asker bulunduran Almanlar ile Türk askerleri arasında hafif çatışmalar bile çıkar. Enver Paşa olayın büyümesine engel olur (Reichmann, 2009: 158-172). Türk ordusunun buradan Bakü’ye girmesine Üsteğmen Paraquin Alman askeri talimatları gereği ayak diretir (Reichmann, 2009: 172). Ordunun Ermenistan’a ilerlemesine engel olması için de Paraquin kesin talimat almıştır. Türkler içinse bu iki planı gerçekleştirmek elzemdir. Her iki taraf da birbirlerine karşı “entrika” içindedir. Alman makamları “su yüzüne çıkan Türklerin kendine güven kazanmalarından “şikayetçidir”. Karşılıklı “güvensizlik, diğer sürtüşmeler ve ihtilaflar birlikte çalışamamayı körükler ve zaten üstün olan İtilaf birlikleriyle olan savaş zorlaştırır” (Reichmann, 2009: 385vd.).

Bunun yanında Türk askerinin başarılı olduğu Çanakkale ve Kut-el Amara gibi cephelede alınan zaferler 1941 tarihli “Alman Saatleri” adlı efsane Alman başarılarını içeren bir derlemede birer Alman zaferi olarak kabul edilir (Reichmann, 2009: 398). Türkler de bu zaferin milli bir destan olarak kendilerine ve Yarbay/Albay Mustafa Kemal’e ait olduğuna inanırlar. Üsteğmen Willmer’in de bunu kabul ettiği, Liman von Sanders’in 12.5.1927 tarihinde yazdığı bir mektupta (BAMA Freiburg arşivi W10/51475) açıklar: ‘Mustafa Kemal

gibi başarılı ve meşhur Türk subaylar genelde 1916'daki zaferleri küçümseyemeyen Avrupalı müttefikine karşı hep bir kendine güvenle davranmıştır. Bunlar hemen Almanlardan nefret eden veya en azından tescilli Alman eleştiren 'şüpheli' konumuna düşerler' (Reichmann, 2009: 400). Genel olarak Almanlara göre Türk ordusu 'genel çürümüşlük' ve 'hatalı sevk ve idare' (Reichmann, 2009: 401) içindedir. Alman subayları, Türk askeri yöneticilerce 'Sultan'dan ve generallerden korkulduğundan teçhizat ve eğitim eksikliği ve yapısal problemler giderilemiyor' diye düşünür ve yazarlar (Reichmann, 2009: 50). Dönemin Alman askeri atışesi Binb. Lossow "Türkiye'deki Reform Hakkında Düşünceler" başlıklı İstanbul, 19.5.1913 tarihli raporunda (Savaş Arşivi Münih; KA München, MKr. 986) Türk-Alman birlikteliği için şunları yazar: 'Türklerin çalışma, vazife, disiplin ve düzenli olmaları eğitimi sadece Alman velayeti altında gerçekleşebilir (tıpkı Mısır'ın İngiltere'ye olan durumu gibi), halktaki hâlâ mevcut bazı sağlam unsurlar böylece şimdiki domuz ekonomisinden daha da iyi ve refah duruma gelir' (Reichmann, 2009: 77). Alman subaylar tüm bu üstün bakışlı fikirlere, kendilerine her tür emir-komuta, reform yetkisi verilmesine ve iyi maaşlara rağmen aslında başarılı askeri danışmanlıklar yapamamış ve suçu yine Türklerle bağlamışlardır: Liman von Sanders askeri misyon şefi olarak 'Türkiye'ye askeri misyonun neden gönderildiğini anlayamıyorum. Bu ordunun yardım edilemez durumundan dolayı faydasız görünüyor' (Reichmann, 2009: 89) der. Alman Genelkurmay başkanı Helmuth von Moltke benzer fikirleri Avusturya-Macaristan genelkurmay başkanı Conrad von Hütendorf'a 13.3.1914'de yazdığı mektupta da ifade eder: 'Türkiye askeri olarak sıfırdır! [...]. Askeri misyonumuz iyileşmez bir hastanın ölüm döşeği başındaki doktorlar heyetine benziyor' (Reichmann, 2009: 89vd.). Moltke, Türk ordusunu 'tamamen değersiz' (Reichmann, 2009: 90) olarak raporlar. Ordudaki eksiklikler ve hatalar Türk Genelkurmayına Almanlar tarafından bildirilir ancak beklenen karşılığı görmez. 1913'de L. v. Sanders ile Türkiye'ye gelen Bavyeralı Albay Dr. G. Mayer yazdığı raporda Servet adında 'bir Türk bakterioloğun tifüslü kan bulaşmış iğnelerle aşı yaptığını ve bunun tifüs yayılmasını dramatik ölçüde arttırdığını' belirtir. Büyük bir hayal kırıklığıyla 'Enver Paşa'ya bir telgrafla bu

uygulamanın yasaklanmasını ve Servet'in işten el çektilmesini istedim. Ancak Servet ve Süleyman Numan insanlığa faydalı kişiler olarak lanse edilip yüksek kademe aldılar' (Reichmann, 2009: 114vd.) diye yazar.

Almanlara göre Türkler "modern savaş" şartlarına "geleneksellikten direniyor veya eksikliği tamamen görmezlikten geliyorlar." Alman verilerine göre "29 Ekim 1914'de savaşa girdiğinde Türkiye'nin daha Hava Kuvvetleri yoktur" (Reichmann, 2009: 121, 141). Denizaltısı ise hiç bulunmaz. Almanlar pilot yetiştirip uçak sağlar ama Türklerle denizaltı kullanmayı öğretmezler (Reichmann, 2009: 210). Balkan harbindeki Alman askeri tavsiye ve eğitimleri örnek gösterilerek "Alman taktiği kendi iç doğasında tamamen farklı şekillenmiş Türk ordusunda işlemiyor" diyerek iki millet arasındaki asli fark dile getirilir. Doğrusu "Alman düzeni Türk'te işlemiyor" denir ve "Türkler medeniyet ve askeri olarak geri kalmış" olarak değerlendirilir (Reichmann, 2009: 126, 129).

4. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI ALMANLARDA TÜRK İMGESİ

Türk topraklarına gelen Almanlar için Türkler her durumda bir "yabancı imgesi" taşır. Savaş öncesi Sultan Abdülhamid onlar gözünde despot-tiran, onu deviren Jön Türkler ise "Türk milliyetçisi", "Turancı" ve "Osmanlı ve Kafkaslarda azınlıkları Türkleştiren" negatif imgelere sahiptir (Reichmann, 2009: 29vd, 31). Savaş arefesinde ve esnasındaysa Almanların gözünde Büyük Vezir Mahmut Şevket Paşa ve Savaş Bakanı Enver Paşa ile "Almanfoli hükümet" başlıdır. Talat ve Said Halim Paşa da Alman ittifakından yanadır. Sadece Cemal Paşa Fransa ve İtilaf devletlerinde ısrarcıdır (age 33). Ancak sonunda Almanfoli hükümet sahibi Türkler ve Almanlar savaşta yenilirler.

Böylece İngiltere, Fransa ve İtalya gizli 1917 Saint Jean Maurienne antlaşmasıyla aralarında bölüşükleri Anadolu dışındaki Osmanlı topraklarını işgal ederler (Kutay, 2000: 93). 10 Ağustos 1920 tarihli Sevr'e dayanarak bu defa Anadolu'yu. Buna karşı Türkler, Çanakkale'nin başarmış subayı Mustafa Kemal Paşa önderliğinde başarılı bir Kurtuluş Savaşı'yla İtilaf devletlerinin (İngiltere, Fransa, İtalya, Rusya) son ordularını (Yunanlıları) 30 Ağustos 1922'de yenilgiye uğratarak

Türkiye Cumhuriyeti'ni kurar. Almanların II İmparatorluğu da ağır Versailles Antlaşması sonunda yıkılır. Prusya İmparatoru Wilhelm II Hollanda'ya sürgüne gönderilir. Almanya topraklarının büyük kısmı işgal edilir ve imparatorluğun yerine ağır savaş tazminatı ve yaptırımları ile cebelleşen Weimar Cumhuriyeti (1919–1933) kurulur. 1933'de Nazi rejimi başlar. Avusturya bugünkü topraklarına sıkışır. I. Dünya Savaşı'nın bölge ülkelere toplam maliyeti 10 milyon ölü, 10 milyon kayıp, esir ve yaralı, toplam 185 milyar dolar zarardır. Almanya'nın savaş sonrası düştüğü ağır siyasi ve ekonomik güçlük suçlu aramaya da başlar ve günah keçisini bulurlar: içlerindeki devrime kalkışıp ayaklanan sosyalistler ve ortakları Türkler. Enver Paşa da anılarında buna işaret eder. Eşi Sultan Vahidettin'in kızı Naciye'ye Batum'dan 1 Eylül 1921'de yazdığı mektubunda şunları ifade eder:

“Ben, Liman'ın (Maraşal Otto Liman von Sanders'in) hatırasını okuyorum. Ne tuhaf adam. Harpte ne iyi yapılmış ise, faili (yapanı) o. Ne mânasız ve kötü ise başkaları; tabii başta ben. Sonra da hep Alman zabitleri yapıyor. Türk zabitlerinden nadiren bahis var. Ah! Ne ise neferlere lütfedip ‘iyi zabitler’ -yani Almanlar idaresinde olurlarsa- iyi iş görürler’ diyor. [...] Türk paşaları arasındaki malum rekabet ve bunun neticesi birbirine yardım etmemek hususunun bertaraf edildiğini söylüyor. Hakikaten edepsiz adam. Bu harpte bizde böyle bir hâl mi zuhur etmişti?” (Bardakçı, 2005: 7).

“Türk-Alman savaş kardeşliği” ve “silah arkadaşlığı”nın esasta ne kadar suni ve geçici birşey olduğu savaş bittiğinde daha çok belirginleşir: Alman Kara Kuvvetleri arşivindeki bir rapora göre (Das Infanterie-Regiment Nr. 146, 1929), savaş sonlarına doğru 1918'de Arap milislerce esir alınarak bir İngiliz esir kampına götürülen 2000 Türk ve 300 Alman asker kampta birbirlerine küfür ve hakaretler ederek sık sık kavga ederler. Mısır'da bir kampa nakledilen bu esirler arasında kavgalar devam edince İngilizler aralarına pıtraklı tel çekerler. Almanların kamptan ulaştırdıkları 1929 yılındaki bir rapora göre (Infanterie-Regiment Nr. 146) ‘artık Türklerle barışçıl bir birlikte yaşam söz konusu değildir’ denir

(Reichmann, 2009: 338vd.). Aynı raporda ‘bize Türklerle aynı muamele yapıyorlar’ diye şikayet de edilir (Reichmann, 2009: 339). Buradaki Alman esirlerden Wischnewski “2 arkadaşımın Türk üniformasıyla Alman esirlerin yanına gittiğimizde bize küfür etmeye başladılar ve biz Alman olduğumuzu söyleyince durum sakinleşti” diye yazar (Reichmann, 2009: 339).

Alman subay E. A. Müller'in Baviera Devlet Arşivi HS 2884/1'deki “Der Erste Weltkrieg- Erinnerungen an meine Tätigkeit bei der Militärmission Türkei 1915/19” adlı anılarında: ‘Ve en önemlisi de buydu. Biz Tel el Kebir'de bulunan birkaç Alman tıpkı İngilizler gibi ‘beyazdık’, buna karşın 35.000 renkli Doğulu vardı. Hissiyat olarak elbetteki kendimizi İngilizlerden görüyorduk’ (Reichmann, 2009: 340) derken de aslında anlık düşmanı da olsa kültür ve ırk aidiyetinin, geçici “silah kardeşliği” ve savaş bitince başka bir kültür ve ırktan olana baskın geldiği, eşyanın tabiatına, nehrin mecrasına aktığı görülür. Almanların savaş esnasında yaptıkları stratejik hataları Türklerden gizledikleri de sonradan anlaşılır. Onlara göre “geri kalmış Osmanlılar, Almanların da hata yapabildiği intibahı kazanmamalıdır” (Reichmann, 2009: 341). Bu tam bir egemen psikolojisidir. Ancak yine Almanların kendi anı mektup ve raporlarında *sahte evrakla malzeme çalan, silah satan, sahte subay olarak Anadolu'da dolandırıcılık yapan, savaştan kaçan, çete kurup soygun yapan bir binbaşı* gibi Almanların da olduğu, dolayısıyla tümünden mükemmel ırkçı ulus faraziyesinin doğru olmadığı da ortaya çıkar (Reichmann, 2009: 341-344, 359-361).

Alman makamları 1917 öncesine kadar Türkiye'de fazla kalmış ve uyum göstererek “Türkleşmiş” diye suçladıkları subayları geri çağırır (Reichmann, 2009: 370). Türkleşmiş olmak Almanlardan Goltz Paşa içinde kullanılıp “hakaret” (Reichmann, 2009: 370) anlamındadır. “Türkleşmiş” ve gevşek”leşmiş Alman subaylar “isteksiz Türkleri harekete geçiremez” cümleleri sarfedilir (Reichmann, 2009: 372). Deniz filo komutanı Firle “çok gizli” 15. 9.1915 tarihli (BAMA Freiburg, N 155/ 24) bir gözlem raporunda şöyle yazar: ‘Türkler sadece bizim baskımızdan ve sürekli tazyikle doğuştan edindikleri kaderciliği veya ahmaklıklarıyla gerçi bizimle çalıştılar ama bugün ayrılıyor ve yine kısa sürede eski

lakaytlıklarına geri dönecekler [...] Yine eski gibi güvertede sigara ve kahve içecekler' (Reichmann, 2009: 289). Koramiral Hopman 1925'de yayınlanan "Kriegstagebuch" adlı anı kitabında Türkler için 'Bu herifler deli ve ben yıllarca bir çeteyle çalışmak zorunda kaldım. Almanya'da taş kırmaya razıyım' der. Başka bir fikri de Türkiye'nin gelecekteki başarısına olan umutsuzluğudur: 'Türkiye'de Enver ve Kemal'in askeri başarılarını önemsemem de Türkiye'nin geleceğinin sadece Türklere ait olacağına inanmıyorum' (Reichmann, 2009: 299). Bu ifade Türklerin ancak bir hâmisinin olması veya manda ülkesi olabileceği kodlarını taşır.

İttifak Antlaşması ve I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla daha önce Ermeni olayları nedeniyle Almanların "bizim dinimizden" dedikleri Ermeniler yüzünden devrin "Sultanı'nı yıkmayı" (II. Abdülhamid) bile dillendiren II. Wilhelm Almanya'sı, ortak dünya savaşından sonra Avrupa kamuoyunda Ermeni tehcirinde kendilerinin de katkısı olduğu tezlerine karşı müttefik oldukları Türkleri bırakıp tekrar Türkiye ve Almanya aleyhinde Ruslara öncü ve katkı birliklerle destek sağlayan, isyancı Ermenileri savunur. 1914-15 arasındaki Ermeni ayaklanmaları sonucunda yapılan tehcir Almanlar tarafından "dostluğa düşen kara gölge" olarak tarif edilir (Cole vd., 2011: 290). Dönemin Avusturya büyükelçisi Pallavicini "sefalet, katliam ve kökünü kazıma" (kökünü kazıma: Hitler bu kelimeyi sonra Yahudiler için kullanır) olarak raporladığı bu tehcirde "Talat Paşa'yı ABD elçisi Morgenthau'nun isteğiyle uyardığını ancak onun bu olaya engel olmadığını" (Cole vd., 2011: 290) yazar. 1919'da eşi de Ermeni olan Alman-Ermeni Cemiyeti Başkanı Papaz Johannes Lepsius'un Alman Dışişleri Bakanlığı belgeleri ve maddi yardımından desteklenerek çoğu tahrif edilmiş, eksik veya uydurma olan telgraf, anı ve diplomatik mesajları toplayan ve dolayısıyla Türkleri soykırım ile suçlayan ve içinde "Türk düşmanlığı" yapılan "Deutschland und Armenian 1914-18" adlı kitabı Avrupa ülkelerine Alman devletince dağıtılır (Tepekaya, 2002: 44). Oysa 1914-16 arasındaki Alman gazetelerinde bile "Ermeni gönüllüleri Rus ordusunda" alt başlıklı Ermeni çete ve ordularının resimleri daha önce yayınlanır ve arşivlere geçer. Ancak savaş yenilgiyle bitince Türk dostluğu da biter. Artık basında

tehcirde ay-yıldız armalı vagonlara tıka basa doldurulmuş Ermeniler yayınlanmaya başlanır. Alman Gazete haberlerinde Ermeni tehciri, 200 bin ile 1,5 milyon arasında değişik rakamlar verilerek Ermeni halkı katledildi; onlara "jenosit" uygulandı diye verilir (http://www.rnz.de/; http://www.sueddeutsche.de/). Oysa 1914'de Kafkas cephesinden "geri çekilirken Ruslar ve yeniden ve daha güçlü silahlarla teşkilatlandıkları "Ermeni çeteleri" Kafkas, Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgesini (Vilayeti Sitte) tarayıp "sivil halka karşı açıkça kanlı baskınlar yapmıştır" (Reichmann, 2009: 168). Bu yıllardaki Azerbaycan Türkü, Çeçen ve diğer müslüman Kafkas halkları Ermeni ve Rus katliamından kurtulmak için Anadolu'ya kaçar. Ermeni çeteleri Doğu Anadolu'da 523 bin Müslüman Türk'ü katletmiştir. Başbakanlık Devlet Arşivlerinin açıkladığı 1910-1922 yılları arasında Ermeni çetelerin yaptığı katliamların tarih ve yerleri ile katledilen Türk sayısı tek tek mevcuttur (http://www.haber7). Dr. Ömer Lütfi Taşçıoğlu, 1915 olaylarında hayatını kaybeden 56 bin Ermeni'ye karşılık, Osmanlı belgelerine göre 1 milyon 931 bin, ABD'nin Louisville Üniversitesi'nden tarihçi Prof. Dr. McCarthy'ye göre 1 milyon 600 bin Müslümanın hayatını kaybettiğini belirterek, "Bu, yapılanın bir Ermeni soykırımı değil, Müslüman soykırımı olduğunu açıkça gösteriyor" tespitinde bulunur (http://www.trtturk).

Savaşın sonra tekrar eski negatif Türk imgesine geri dönen Almanlar Türkiye karşıtı politikaları bugüne dek devam eder. Ermeni tehciri konusunda Reichmann şunları yazar: "Batılı İtilaf devletleri basını bu takibatın korkunçluğu ve Almanların da sorumlu olduğuna dair hiçbir fırsatı kaçırmıyordu. Müttefik devletlerinin diplomatik kanalları ve tarafsız devletler (mesela USA) Bab-ı Âli'ye bu zorbalığı engellemek için etki etmeye uğraştılar. Ancak Türk makamları tüm yabancı müdahalelere kendini kapadı" (Reichmann, 2009: 324). Alman istihbaratının Osmanlı İmparatorluğu'ndaki şefi Ernst-Adolf Mueller olayı şöyle rapor eder: "Alman büyükelçi İçişleri Bakanlığına müracaat etti ve bu olaylara karşı itirazını ilettiler, ancak İstanbul'da bu tür olaylardan hiçbir şeyin bilinmediğini, böylece birşey yapılamayacağı bilgisi verildi" (Reichmann, 2009: 324). Reichmann bu konuda şu tesbite varır: "Bu gizli tutulan ancak daha sonra birçok devlet tarafından resmi olarak

halk katliamı olarak deklare edilen olay bu ifadeye göre olmamıştır, çünkü az da olsa Almanlar olay mahallerinde görgü şahidi olsaydı, bu kanlı sürgün hakkında raporlar veya şayialar ortada dolaşırdu” (Reichmann, 2009: 325). Reichmann bu görüşüne doktora çalışmasında “silahlı Ermenilerin yağma çeteleri” kurduğu ve “cesur Türk halkına” karşı “Ermeni ayaklanması” olduğunu bunlara karşı Türklerin bastırma hareketleri yürüttüğünü bizzat bölgedeki birçok görgü şahidi subay ve askeri ateşe Alman diplomat, subay ve askerinin anı, mektup ve raporlarından örnekler verir. Wolffskeel bu olaylarda Arapların da silahlı Ermenilere karşı savaştıkları, ama aslında bir ‘halk katliamı’ olduğu, ‘Almanların bunu pek de negatif bulmadıklarını’ ve ‘ortak eylemci’ olduklarını iddia eder (Reichmann, 2009: 327vd.). Türkiye’deki Alman Hava kuvvetleri komutanı Pilot Erich Serno da Freiburg Alman Askeri Arşivinde (BAMA, 1/228 no) bulunan (Erinnerungen des) “Alten Adlers” adlı anılarında Osmanlıların büyük kapsamlı Ermeni ayaklanmalarından endişe duymasına şüphesiz bir anlayış gösterir, ancak tehcirin insani olmadığı eleştirileri getirir. Askeri misyon şeflerinden Kressenstein ise “Mit den Türken zum Suezkanal”, 1938 adlı anılarında bu tehcir ve olayları ‘ürkütücü, anlaşılma, ve öfkelenirici’ bulur. Pilot R. Euringer “Vortrupp-Pascha” 1937, adlı eserinde sürgünle ilgili duyular aldığını yazar ve şöyle der: ‘Ama kital! Savunmasız halklara kitlesel öldürme mi!? Hayır buna inanmıyoruz!’ der (Reichmann, 2009: 327-329). Kont von Wolffskeel bu “tedbirleri savaş suçu, canice karakteri olan” eylemler olarak tanımlar (Reichmann, 2009: 331). Üstteğmen Gerold von Gleich görgü şahidi olarak ‘Alman ruhu bu tür gaddarlığa öfkeli. Her ne kadar bizim Türk dostu propagandalardaki gibi Ermeniler düzenbaz ve sahtekâr olarak sunulsa da bu tür alçaklıklar duyulmamış şeyler’ der (Reichmann, 2009: 331). Gleich devamı Alman subaylar olarak Türk sivil makamlara müdahale edemediklerini, ancak makamların hükümetten gelen tedbirleri alabildiğince ılımlı uygulayacağı sözünü verdiklerini, ‘yalnız Alman subaylar olarak askeri bölgelerde Doğuların ustalıklarından dolayı işi pasif direnişe verme çabamız da güçlü’ der (Reichmann, 2009: 331).

Bu suçlamaların yanında bir taraftan da savaş sonrası kurulan Alman Weimar ile Türkiye

Cumhuriyeti arasında ekonomik ve kültürel yardımlaşma devam eder. Türk cumhuriyetinin ekonomik, idari ve eğitim alanında hizmet görececek olan Weimar Cumhuriyeti’nden önemli sayıda yetişmiş insan gelir. Weimar Cumhuriyeti zamanından Nazi dönemine dek 1927 Karşılıklı İkamet, 1929 Hakem ve Uzlaşma, 1929 Konsolosluk, 1930 yılındaki Suçlarının İadesi ve Türk-Alman Ticaret Antlaşmaları imzalanır (Çalık, 2002: 816). 1933 sonrası Nazi Almanya’sından kaçan 70-80 profesör ile Türk üniversitelerinin gelişmesinde Alman katkısı devam eder (Dellal, 2002: 6). Hitler diktatörlüğü dönemine dek askeri olmayan ancak ticaret, dostluk ve diplomatik antlaşmalar yapılır. Türkiye dış ticaret hacminin yaklaşık yarısını (% 40-50) Almanya ile yapar (Bowen, 2002: 804; Çalık, 2002: 819). Burada Almanya’nın Versay’ın intikamı için silahlanmasında ihtiyacı olan krom madeninin neredeyse tamamının Osmanlı borçlarından ötürü sıkışık olan Türkiye Cumhuriyeti’nden alınması büyük rol oynar ki, bu madene İngiltere de ihtiyaçlı ve taliptir. Türkiye bu iki devletin teklifleriyle adeta iki arada kalmıştır. 1933 Hitler rejimine tepkili çoğu ülkenin Almanya ile ticaretini “askıya almasına, Alman mallarını boykot etmesine” (Çalık, 2002: 818) rağmen, bu dönemde bile Türklerin Almanya ile iki ayrı Ticaret Antlaşması (1933-35) daha yapılması hem herşeye rağmen “eski silah arkadaşlığının” hem de karşılıklı ticari menfaatlerin sonucudur. Almanya da kendileri için “hayati önem taşıyan krom karşılığında Türkiye’ye silâh satmaya devam eder” (Bowen, 2002: 807). Bu yıllarda Türk-Alman dostluğunu bozmak ve Türkiye’yi yanına çekmek amacıyla Sovyet Rusya, Türkiye’ye “faizsiz 8 milyon dolar” kredi verir. ABD ise Türklere “en ayrıcalıklı ulus olma unvanını vererek, yapılan karşılıklı ticari antlaşmalarla” Türkiye’yi kazanmaya çalışır (Bowen, 2002: 805).

I. Dünya Savaşı boyunca tarafsız kalan Türkiye, Almanlarla 1941’de Dostluk ve Saldırmazlık Paktı, 1939’da İngiltere-Fransa bloğuyla da Ankara Paktı’nı imzalar ve tarafsız kalır. Ancak savaş boyunca İngiliz baskıları “Türkiye’nin Birleşmiş Milletler Konferansı dışında tutulma riski” (Bowen, 2002: 811) öne sürülerek artar. Sonuçta Türkiye uzun oyalamalar, direnme ve isteksizliğine rağmen dünya kamuoyunun baskılarına daha fazla direnemeyip 23 Şubat 1945 TBMM oturumunda Almanya ve Japonya’ya savaş

ilânı kararı alır, fakat zaten yenilmekte olan Alman askerlerine daha fazla zayıt vermemek için fiilen savaşa girmez: “Artık Nazi yenilgisi kesindi. Türkiye savaşa girse de girmese de İngiliz ittifakı savaşı kazanacaktı. Belki bu noktada Türkler savaşa girmeliydi; ancak askeri kuvvetlerinin dağılımının yetersizliği veya Almanlara zarar vermek istemediği için bunu yapmadı” der Bowen (2002: 811). Türklerce I. Dünya Savaşı’ndan dolayı dost ülke konumunu hep koruyan Almanya Türkiye’nin AB’ye katılmasına karşı olmasında “Türkiye’nin farklı bir dinsel ve kültürel kimliğe sahip olmasını” resmi ağızlarından dile getirir (Dellal, 2002: 8). 1960’dan sonra İşgöçü Antlaşması’yla Almanya’ya Türk işçi göçü başlar. Giden Türkler için bugüne dek değişmeyen imgeler I. Dünya Savaşı yıllarındakine benzerdir: “Türkler örelerine çok bağlı, tehlikeli, konuksever, yoksul, içine kapanık, kadınları baskı altında; başörtülü” (Dellal, 2002: 22). Bu yargıları Lerch gibi bazı Alman aydınlar hatalı bulur ve Türk kadınına ‘dış dünyaya açık, aydın ve güçlü’ bulur (Dellal, 2002: 22). Ayrıca göçmen Türklerle en olmadık yerlerde barınak verip sosyal hayattan dışlamışlar ve onları en zor işlerde daha az ücretlerle çalıştırmışlardır (Wallraff, 1988). Bunun dışında Alman toplumunca onlara cahil, görgüsüz (Kanake) ve ot/aptal (Kümmel-Türke; Kimyon Türk) gibi lakaplar takılmış, kadın düşkünü, uyumsuz, bıçak çeken, kavgacı vb. gibi olumsuz imgeler ve ön yargılar yüklenmiştir (Keleş, 2003).

Almanların Ermeni hadisesinde bugün de taraf tuttuğu Cumhurbaşkanı Joachim Gauck yaptığı açıklamalarında devletin en tepe noktasından dile getirilir. Alman Cumhurbaşkanı’nın Türklerle isyan eden ve işgalci Rus, Fransız ve İngiliz askerlerine yardım, casusluk ve milis kuvveti olarak katılan ve resmi rakamlara göre sivil-asker Türkiye doğusunda 523 bin ve Osmanlı topraklarında Kafkaslar da beraber 1.600 bin Türk/Müslüman ahaliyi katleden Ermenileri savunur. Oysa tarihte işgal altında olan ve kurtuluş savaşı veren hiçbir ülkede bir devletin içinde yüzyıllardır barış içinde yaşayan azınlıkların işgalci düşmanla işbirliği yapıp, asıl unsur aleyhinde casusluk, arkadan savaşan ordunun ikmal yollarını kesme, sivil halka katliam yapma gibi eylemlerde bulunan azınlığa göz yumduğu görülemez. II. Dünya Savaşı’nda Çekoslovakya ve Polonya’daki Suleyken Almanlarının Almanya’ya sürülmesi, Almanlar

tarafından Belçika’daki Fransızların ve Amerika’da ise Japonların ülkenin bir kısmında toplanması gibi tehcir hareketleriyle aynı tedbirlerin Türklerce Ermenilere yapılmasını Gauck “katliam” olarak gösterir. Ayrıca 1923-28 yılları arasında Lozan görüşmeleri sırasında Rum-Türk nüfus mübadelesini² Yunanlıların teklif ettiğini ve bunun uluslararası bir antlaşmayla her iki tarafın da gönüllü kabul ettiğini bilmezden gelen Gauck Türklerin “Rum ve Süryani katliamları” yaptığından da bahseder: “Ermenilere, Süryanilere ve Pontus-Rumlarına uygulanan soykırımı anma töreni”ne katılarak bir konuşma yapan Gauck’un basına yansıyan açıklaması şöyledir:

“Almanya Cumhurbaşkanı Gauck’tan şoke eden ‘soykırım’ açıklaması: Almanya Cumhurbaşkanı Joachim Gauck, ‘Ermenilerin kaderi 20’nci yüzyıla dehşet veren bir şekilde damgasını vuran toplu kıyım, etnik temizlik, tehcirler ve evet soykırım tarihi için bir örnektir’ dedi. Gauck ayrıca Ermenilerin yaşadığı olaylara ilişkin ‘Fark gözetmeksizin, kadınlar ve erkekler, çocuklar ve yaşlılar zorla götürüldü, ölüm yürüyüşüne gönderildi, korumasız ve gıdasız

2 24 Temmuz 1923’de imzalanan Lozan Antlaşması görüşmeleri esnasında ek olarak düzenlenen ve Lozan’dan önce kabul edilen Türk-Rum Nüfus Mübadelesi’ne ilişkin sözleşme“ 30 Ocak 1923’de imzalandı: “M. İsmet, Dr. Rıza Nur Türk tarafı adına, E. K Venizelos ve D. Caclamanos Yunan tarafı adına, sözleşmeyi imzaladılar. Sözleşmeye göre; Türk topraklarında yerleşmiş Rum-Ortodoks dininden Türk uyrukları ile, Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklarının, 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak zorunlu mübadelesi gerçekleştirilecektir. Bu kimselerden hiçbirisi, Türk Hükümeti’nin izni olmadıkça Türkiye’ye ve Yunan hükümetinin izni olmadıkça, Yunanistan’a dönerek, oraya yerleşmeyecektir. Mübadele, İstanbul’da oturan Ortodoksları ve Batı Trakya’da oturan Müslümanlar’ı kapsamayacaktır” (<http://www.mubadele.org>) Bu antlaşma uyarınca 1923-28 yılları arasında yapılan bu göç hareketinin sonunda, yaklaşık 1.700.000 insan, zorunlu olarak, yaşadığı topraklardan göçettirilip kendi milli ülkelerinde yerleştirilmiştir. “Bu sayının 1.200.000’ini, Anadolu’dan Yunanistan’a göç etme durumunda kalan İstanbul dışındaki Türkiye uyruklu Ortodoks Rumlar; 500.000’ini de, Yunanistan’dan Türkiye ‘ye gelmek ve yerleşmek zorunda bırakılmış Batı Trakya dışındaki Yunanistan uyruklu Müslümanlar oluşturmaktadır. Ne var ki, 30 Ocak 1923 Tarihli Rum ve Türk Ahali’nin değişimini öngören protokol, 18 Ekim 1912 yılından sonra doğup büyüdüğü bağlı olduğu toprakları terkeden kişileri de kapsamına aldığından, gerek Türkiye’ye gelen ve gerekse Türkiye’den ayrılan göçmenlerin sayısını çok daha yukarılara çekmek olanaklıdır (<http://www.mubadele.org>).

bozkırlarda ve çöllerde bırakıldı, diri diri yakıldı, ölünceye dek kovalandı, öldürüldü ve vuruldu' ifadelerini kullandı. [...] Bu planlı ve hesaplı caniyane eylem Ermenileri sadece bir sebepten dolayı vurdu: Ermeni oldukları için. Benzeri şey de aynı kaderi paylaşan Pontus Rumlarını, Asurileri ve Süryanileri de vurdu. [...]” (<http://www.hurriyet>, 2015).

Bu en zirveden gelen güncel açıklamalar, sadece Gauck'un düşünceleri değil bugünkü Alman devlet politikasıdır. Alman üniversite, kilise ve STK'ları da Ermenilerle beraber Rum, Yahudi ve Süryani azınlıkların da Türkiye'de katliama tabii tutulduklarını iddia etmekte ve bu konuda sürekli konferanslar, sempozyumlar ve oturumlar düzenlemektedir.

5. SONUÇ

Bu çalışmada karşılaştırmalı bilimin imge alt dalı yöntemiyle önce Anadolu'nun fethinden itibaren Birinci Dünya Savaşı esnası ve savaş sonrası Almanların (Avusturya ve Prusya-Almanya) Türkler hakkında devam eden imgeleri incelendi. Almanlar asırlarca olduğu gibi savaş müttefikliği öncesi de Türkleri bir Şarkiyatçı gözüyle; düşman, barbar, vahşi, inançsız, ahlaksız, tembel, acımasız, şehvetperest, düşün sistematiği olmayan gibi imgelerle görür. Müttefiklik öncesi edebiyat eserleri, kitap, dergi, gazete, tiyatro afişleri, kartpostal, sinema, resim ve heykel gibi görsel ve işitsel sanatlarda yukarıdaki geçmişten gelen imgeler yanında tütün ve çok eşlilikten başka düşündüğü olmayan, inançsız, hastalıklı, korkak, hilekâr, kibirli, güçsüz, şişman ve yaşlı olarak işlenen Türk imgesi, savaş arefesi ve esnasında propaganda amacıyla dinamik, çalışkan, kahraman, genç, enerjik ve cesur Türk imgeleriyle değiştirilir. Özellikle Türk askeri

savaşta yiğit, savaşçı, merhametli, yumuşak huylu, emre itaatli, erdemli, yaralara, ıstıraplara ve çilelere dayanıklı, bedeni mukavemetli, dürüst, edepli düşünceli, disiplinli, örnek sadakatli gibi özellikleriyle öne çıkarılır. Böylece Almanların saray, politik çevre ve basınında asırlardır halkta ve üst tabakada devam eden olumsuz Türk imgesine karşı biraz zorlama biraz da halkı müttefiklik ruhuna ikna için Türkler hakkında olumlu düşünceye sevk amaçlı bir propaganda yapılır.

Ancak Osmanlı topraklarındaki ortak cephelerine gelen ve buralarda sivil ve asker Türkleri yakından tanıyan 25 bin Alman diplomat, istihbaratçı, subay, astsubay ve erin anı rapor ve mektuplarında aslında eski olumsuz Türk imgelerinin genel olarak gözlemlerini teyidi söz konusudur. Türkler hakkındaki bu ortak genel Alman imgeleri şunlardır: Doğulu, hijyen değil, tifüs, çiçek gibi bulaşıcı hastalık yayma ihtimali olan, bitli, laçka, tembel, prensipsiz, kaderci, rüşvet ve iltimasa açık, teknolojisi olmayan, yardıma ve eğitime muhtaç, ordusu ve ekonomisi ıslah edilmesi gereken, savaştan çabuk ricat eden, verdiği sözde durmayan, toprakları zengin ve işlenmemiş hammadde deposu (petrol, madenler, bereketli tarım toprakları), Türkler adam olamazlar, cahil ve barbar, iş disiplinleri yok, kendi barbarlıklarında bırakılmalılar, çeteciler, azınlıklara katliam yapanlar, tütüncü ve uyuşuklar, ülkelerini kendi başlarına idare edemezler vs. Savaş sonrasında da neredeyse savaş öncesi olumsuz Türk imgelerine devam edilir. Bu imge 1960'lar sonrası işgücü antlaşmasıyla Almanya'ya giden Türkler için de geçerli olumsuz imgelerdir. Buradaki Türklere cahil, görgüsüz (Kanake), kadın düşkünü, uyumsuz, bıçak çeken, kavgacı vb. (bkz. Keleş, 2003) olumsuz imgeler hâkim imgeler olmaya devam eder.

KAYNAKÇA

- Bardakçı, M. (2005). **Enver Paşa'dan Eşi Naciye Sultan'a Aşk ve Siyaset Mektupları**, Hürriyet Gazetesi. (5 Temmuz 2005).
- Bowen, W. (2002). "Türkiye ve İkinci Dünya Savaşı: Tarafı Fakat Savaşmayan Ülke" (Çev: M. E. Baysal), **Türkler**, 21 Cilt, (Ed: Güzel, C. H. vd.), 16/803-812, Yeni Türkiye, Ankara.
- Aydın, K. (2008). **Karşılaştırmalı Edebiyat. Günümüz Postmodern Bağlamında Algılanışı**, Birey, İstanbul.
- Aytaç, G. (2013). **Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi**, Say, İstanbul.
- Beydilli, K. (1984). **1790 Osmanlı-Prusya İttifakı. Meydana Gelişi-Tahlili-Tatbiki**, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Cole L./Hämmerle C./Scheutz M. (2011). **Glanz, Gewalt, Gehorsam. Militär und Gesellschaft in der Habsburger Monarchie (1800 bis 1918)**, Klartext, Essen.
- Çalık, R. (2002). "Türk-Alman İlişkileri (1923-1945)", **Türkler**, 21 Cilt, (Ed: Güzel, C. H. vd.),16, 813-822, Yeni Türkiye, Ankara.
- Dellal A, N. (2002). **Alman Kültür Tarihi'nden Seçme Tarihi ve Yazınsal Ürünlerde Türkler. (Avrupa'da Türk İmgesine Bir Katkı)**, Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Er, M. (2013). "Das Türken – Türkeibild in Helmuth Graf Von Moltkes Briefen (1835-39)", **Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 30, Sayı 1, Ankara, s. 141-152.
- Ergun, M. (1992). "Die deutsche-türkischen Erziehungsbeziehungen Während des ersten Weltkrieges", **OTAM**, Cilt 3, Ankara, 193-210.
- Gencer, M. (2002). "Osmanlı-Alman Münasebetleri Çerçevesinde Şark Meselesi", **Türkler**, 21 Cilt, (Ed: Güzel, C. H. vd.), 13/34-39, Yeni Türkiye, Ankara.
- Heine, P. (2015). **Die "Nachrichtenstelle für den Orient" und die deutsche Öffentlichkeit:** kaynak: <http://spektrum.irankultur.com/wp-content/uploads/2013/05/Die-%E2%80%9CNachrichtenstelle-f%C3%BCr-den-Orient%E2%80%9D-und-die-deutsche-%C3%96ffentlichkeit.pdf>, (12.9.2015).
- Hiller, H. (1993). **Lexikon des Aberglaubens**, Gondrom, Bindlach.
- Luther, M. (1909). **Werke, Kritische Gesamtausgabe**, 30. Band, Zweite Abteilung, Hermann Böhlau Nachfolger, Weimar.
- Luther, M. (1936). „Schriften wider Juden und Türken“, **Ausgewählte Werke**, Bd III, (Ed: Hg. H. Brochert ve G. Merz), München.
- Kaufmann, T. (2008). "Türkenbüchlein". **Zur christlichen Wahrnehmung »türkischer Religion« in Spätmittelalter und Reformation**, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- Keleş, N. (2003). "Türk Dili ve Kültürünün Alman Dili ve Kültürüne Etkileri", **Milli Folklor**, Cilt 8, Sayı 57, Ankara, s. 119-130.
- Klunke, P. (1969). **Die neuere Geschichte**, Fischer, Frankfurt a/M. /Hamburg.
- Knappe, E. (1949). **Die Geschichte der Türkenpredigt in Wien. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte einer Stadt während der Türkenzeit**, Wien.
- Kula, O. B. (2002). **Batı Düşününde Türk ve İslam İmgesi**, 1. Baskı, Büke, İstanbul.
- Kula, O. B. (2006). **Avrupa Kimliği ve Türkiye**, 1. Baskı, Büke, İstanbul.
- Kutay, C. (2000). **Dünya! Türk'e Borcunu Öde!** Kişisel Yayınlar, İstanbul.
- Lind, R. (1982/1940?). **Luthers Stellung zum Kreuz- und Türkenkrieg**, Giessen.
- Lubienska, P. (1917), "Die türkischen Soldaten" **für die österreichische Zeitung Sport und Salon 1916-17** (09.05.2015), http://avusturya.zaman.com.tr/at/newsDetail_getNewsById.action?newsId=250638).
- Martin, A. (2010). "Der Marsch gegen Konstantinopel führt durch das Brandenburger Tor." **Ernst Jäckhs kriegspublizistische Flugschriftenproduktion und ihre Inszenierung des deutsch-osmanischen Bündnisses (1914-1918), XI. Türkischer Internationaler Germanistik Kongress** (Ed: E. Yadigar), 20.-22. Mai 2009 – İzmir: Globalisierte Germanistik: Sprache - Literatur - Kultur; Tagungsbeiträge. Ege Üniv. Yay., İzmir.
- Oberhaus, S. (2002). **Deutsche Propaganda im Orient während des Ersten Weltkrieges**, Magisterarbeit der Phil. Fakultät der Heinrich Heine Universität, Düsseldorf.

- Ortaylı, İ. (2002). **Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu**, 3. Baskı, İletişim, İstanbul.
- Özyurt, Ş. (1972). **Die Türkenlieder und das Türkenbild in der deutschen Volksüberlieferung vom 16. –bis zum 20. Jahrhundert**, München.
- Pfeiler, H. (1956). **Das Türkenbild in den deutschen Chroniken des 15. Jahrhunderts**. Universität Frankfurt, Frankfurt a. M.
- Rathmann, L. (1982). **Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi**, (Çev): Ragıp Zarakolu, Belge, İstanbul.
- Reichmann, J. C. (2009). **Tapfere Askers“ und „Feige Araber“ der osmanische Verbündete aus der Sicht deutscher Soldaten im Orient 1914-1918**, Doktorarbeit, Westfälischen Wilhelms-Universität, Münster.
- Spohn, M. (1993). **Alles getürkt: 500 Jahre (Vor)Urteile der Deutschen über die Türken**. Oldenburg: Bibliotheks- und Informationssystem der Universität. Diplomarbeit (Studien zur Soziologie und Politikwissenschaft). Universität Oldenburg Verlag, Oldenburg.
- Soy, B. H. (2002). **“II. Wilhelm, Weltpolitik ve II. Abdülhamid”**, **Türkler**. 21 Cilt, (Ed: Güzel, C. H. vd.), 3/25-33, Yeni Türkiye, Ankara.
- Storm, T. (1987). **Sämtliche Werke in vier Bänden**, Bd. II, hg. v. Karl Ernst Laage und Dieter Lohmeier, (1987-88), Deutsche Klassiker, Frankfurt a/M.
- Tepekaya, M. (2002). **“Osmanlı-Alman İlişkileri. (1870-1914)”**, **Türkler**, 21 Cilt, , (Ed: Güzel, C. H. vd.), 13/40-56, Yeni Türkiye, Ankara.
- Tomenendal, K. (2008), **Das Türkenbild in Österreich-Ungarn während des Ersten Weltkriegs im Spiegel der Kriegspostkarten**, Wieser, Wien.
- Turhan, M. (1994). **Kültür Değişimleri, Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik**, İFAV, İstanbul.
- Wallraff, G. (1988). **Ganz unten – Mit einer Dokumentation der Folgen**, KiWi, Köln.
- İnternet**
- <http://www.bpb.de/internationales/europa/tuerkei/184966/erster-weltkrieg?type=galerie&show=image&i=188191>, (19.9.2015).
- <http://www.haber7.com/guncel/haber/1347810-ermeniler-523-bin-musluman-turku-oldurdu>, (12.12.2015)
- <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/28821431.asp>. (Hürriyet Gazetesi, 5 Temmuz 2015), (19.5.2015).
- http://www.mubadele.org/arastirma_kemalari4.htm, (6.11.2015).
- http://www.rnz.de/nachrichten_artikel,-Die-Rolle-des-Osmanischen-Reiches-im-Ersten-Weltkrieg-arid,6686.html, (5.5.2015).
- http://www.stahlgewitter.net/ostfront/ostfront_05.htm, (6.5.2014). http://www.stahlgewitter.com/weltkrieg/1918_maerzschlacht.htm, sürüm, (5.5.2015).
- <http://www.sueddeutsche.de/politik/voelkermord-im-ersten-weltkrieg-regierungsfraktionen-verzoegern-armenien-resolution-1.2695325>, sürüm, (2.3.2011).
- <http://www.trtturk.com/haber/1915te-kac-ermeni-kac-turk-oldu-136140.html>, (12.12.2015)
- <http://www.wienerzeitung.at/dossiers/1914/>, (5.7.2015).